

Oppreisningserstatning for familievold

Analyse av domstolens utmålingspraksis med vekt på
typetilfeller og rettens bruk av normerte oppreisningsbeløp

Kandidatnummer: 579

Leveringsfrist: 25.04.24

Antall ord: 17940

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Tema og aktualitet.....	1
1.2	Problemstilling og perspektiv	2
1.3	Avgrensninger.....	2
1.4	Rettskilder	3
1.5	Terminologi.....	4
1.6	Den videre disposisjon	5
2	HOVEDTREKK VED RETTEN TIL OPPREISNING FOR FAMILIEVOLD	6
2.1	Historie.....	6
2.2	Hensyn	7
2.3	Ansvarsetablering jf. skl. § 3-5	7
2.3.1	Personkretsene	7
2.3.2	Personskade eller krenkelse jf. skl. § 3-3	8
2.3.3	Kravet om kvalifisert skyld	9
2.3.4	Årsakskravet	10
2.3.5	«Kan»-skjønnnet.....	10
2.4	Erstatningsutmålingen.....	11
2.4.1	«Skjønnsmessig helhetsvurdering»	11
2.4.2	Handlingens objektive grovhet	11
2.4.3	Skadevolderens skyldgrad	14
2.4.4	Fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen.....	14
2.4.5	Fornærmedes skadevirkninger.....	15
2.4.6	Skadelidtes medvirkning	16
2.4.7	Partenes økonomi	17
2.5	Betydningen av normerte oppreisningsbeløp.....	18
3	ANALYSE AV TYPETILFELLER	19
3.1	Innledning	19
3.2	Partnervold.....	20
3.2.1	Argumentasjonslinjer og normeringsbruk	20
3.2.2	Fryktregime	21
3.2.3	Skadelidtes særlige sårbarhet.....	23
3.3	Foreldres vold mot barn	25
3.3.1	Argumentasjonslinjer og normeringsbruk	25
3.3.2	Foreldres omsorgssvikt.....	26

3.3.3	Differensiering mellom flere barn	28
3.4	Vold mot partner og barn	30
3.4.1	Argumentasjonslinjer og normeringsbruk	30
3.4.2	Differensiering mellom partner og barn	31
3.4.3	Differensiering mellom flere barn	33
4	DOMSTOLENS BRUK AV NORMERTE OPPREISNINGSBELØP	35
4.1	Rettens argumentasjonslinjer	35
4.2	Styrker ved normeringsbruken	36
4.3	Svakheter ved normeringsbruken	37
4.4	Uavklarte spørsmål	38
5	SAMLEDE BETRAKTNINGER	40
5.1	Oppsummering	40
5.2	Avsluttende refleksjoner	40
	REFERANSELISTE	42

1 Innledning

1.1 Tema og aktualitet

Tema for oppgaven er retten til oppreisningserstatning for familievold. Oppreisning er et juridisk begrep i erstatningsretten om erstatning for ikke-økonomisk skade.¹ Beløpet skal kompensere for den «tort og svie» som skadevolder har påført skadelidte.² Familievold innebærer ulike former for vold i nære relasjoner. Et fellestrekk ved saker om oppreisningserstatning for ulike typetilfeller av familievold er at skadevolder og skadelidte har hatt en nær og varig relasjon.

En fjerdedel av alle drap i Norge er partnerdrap, jf. NOU 2020: 17 s. 19. Riksadvokaten fastslo i rundskriv i 2023 at familievold skal høyt prioriteres av politi og påtalemyndighet.³ Første halvår 2024 satte regjeringen i gang Partnerdrapskommisjonen som skal forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner.⁴ En rapport fremlagt mars 2023 viste at vold i nære relasjoner kostet det norske samfunn nesten 92,7 milliarder kroner i 2021.⁵ Det overnevnte bekrefter at familievold er et samfunnsproblem *i nåtid*. Oppgavens tema er dermed *samfunnsaktuelt*.

Temaet favner vidt og berører mange. Familievold er alvorlig på individnivå da det kan medføre redusert livskvalitet og skadevirkninger for skadelidte, samt også for skadevolder. På gruppenivå har familievolden konsekvenser for partenes relasjoner og miljø. På samfunnsnivå er familievoldssakene blant annet ressurskrevende for staten. På grunn av familievoldens konsekvenser, er oppreisningen en viktig kompensasjon til den rammede. Men oppreisning kan også anses som et preventivt virkemiddel, som mer indirekte kan bidra til å motvirke familievold.

Rettens utmåling av oppreisning for familievold reiser prinsipielle spørsmål om hva som skal og bør vektlegges. Det er begrenset juridisk litteratur om oppreisning for familievold. Rettens argumentasjonsmønster er lite analysert. En særlig tematikk som vil behandles i oppgaven er hvordan retten henviser til og gjør bruk av de normerte oppreisningsbeløpene for andre lovbrudd, i utmålingen av oppreisning for familievold. Dette er noe som har blitt lite analysert i juridisk litteratur tidligere. Dette forsterker *temaets dagsaktualitet*. Når det er underskudd på teoridekning om temaet og særlig normeringsbruken, reises det spørsmål ved dette i jurist- og advokatbransjen, jf. Kjelland (2024). Oppgavens tema er derfor også *juridisk mangelvare*.

¹ Ot.prp. nr. 4 (1972–1973) s. 4.

² Kjelland (2023) s. 360.

³ Riksadvokaten (2023) s. 2.

⁴ Prop. 36 S (2023–2024) s. 38.

⁵ Menon Economics (2023) s. 5.

1.2 Problemstilling og perspektiv

Den overordnede problemstillingen i oppgaven er å sammenfatte et bilde av utmålingspraksis i saker om oppreisningserstatning for familievold, og kan formuleres slik:

En analyse av utmålingspraksis i saker om oppreisningserstatning for familievold, med vekt på typetilfeller og rettens bruk av normerte oppreisningsbeløp for andre lovbrudd.

Perspektivet er rettsdogmatisk da analysen tilsikter å belyse gjeldende rett i Norge i dag.

1.3 Avgrensninger

Oppgaven vil sentrere seg om oppreisning for familievold, jf. skadeserstatningsloven (skl.)⁶ § 3-5 første ledd bokstav b jf. § 3-3. Analysen avgrenser fra en utførlig behandling av skl. § 3-5 første ledd bokstav a. Men det fins enkelte saker om bokstav a, som vil anvendes der de bidrar til å besvare problemstillingen. Begrunnelsen for at hovedvekten vil ligge på bokstav b er behovet for en avskjæring i domsmaterialet. I Kjelland (2016) på s. 721 vises det til at de fleste familievoldssakene om oppreisning gjelder bokstav b. Mine lovdatasøk viser det samme. Analysen avgrenser også fra en *utførlig* behandling av retten til oppreisning etter den statlige volds-offererstatningsordningen hvor det i 2023 kom en ny voldserstatningslov (vol.)⁷ Begrunnelsen er behovet for å avgrense oppgavens omfang. Ordningen behandles kort i kapittel 2.1.

Hovedvekten av rettspraksis vil gjelde oppreisning for mishandling i nære relasjoner, jf. straffeloven (strl.)⁸ § 282. Lovdatasøket viser at en stor andel av familievoldssakene gjelder strl. § 282. Men også noen familievoldssaker om oppreisning for overtredelse av andre straffebud vil anvendes, der disse anses relevante. Oppgaven er i hovedsak *erstatningsrettslig*. Men oppreisningsinstituttets forhold til andre erstatningsposter slik som menerstatning jf. for eksempel HR-2024-708-A, blir ikke behandlet. Begrunnelsen er behovet for avgrensninger.

Oppreisning er et sivilt krav som ofte fremmes i straffesaken, jf. straffeprosessloven (strpl.)⁹ § 3 jf. §§ 1 og 2. Derfor viser retten ofte til de strafferettslige vurderinger under erstatningsutmålingen, fordi samme momenter er relevante. Oppgaven berører derfor *noen strafferettslige sider* ved oppreisningen, for å besvare problemstillingen utfoldelig og belyse sammenhenger. Det har eksempelvis betydning for erstatningsutmålingen om volden anses som mishandling jf. strl. § 282 eller overtredelse av andre straffebud. Noen utvalgte sammenhenger mellom rettsområdene behandles. *Utover det overnevnte* går jeg ikke inn på strafferettslige sider ved familievold.

⁶ Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven).

⁷ Lov 17. juni 2022 nr. 57 om erstatning fra staten til voldsutsatte (voldserstatningsloven).

⁸ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

⁹ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven).

1.4 Rettskilder

Rettskildebruken i oppgaven følger alminnelig juridisk metode. Oppreisning for familievold krever hjemmel i lov. Den sentrale hjemmel er skl. § 3-5. Oppreisning skal alltid tilkjennes som et engangsbeløp, jf. skl. § 3-9. Denne oppgaven sentrerer seg om skl. § 3-5 første ledd bokstav b jf. § 3-3 for mishandling i nære relasjoner jf. strl. § 282, eller andre straffebud. Strl. § 283 er ikke et eget straffebud, men regulerer når mishandlingen er «grov». Oppgavens bestemmelser må forstås i lys av relevante rettskilder. For å besvare problemstillingen er rettspraksis en viktig rettskilde. Strl. § 282 har gått gjennom en rekke lovendringer,¹⁰ men bestemmelsens kjerne har bestått. Rettspraksis som er avsagt både før og etter lovendringene, er derfor relevant.

Den sentrale rettskilden i oppgaven er dommer fra Høyesterett. Dette er de dommene med tyngst rettskildevekt fordi Høyesterett er øverste prejudikatsdomstol. En metodeutfordring i oppgaven er at mye har endret seg med tiden. Dette gjelder både utmåling av nivåene og strafferettslige sider som har hatt innvirkning på utmålingen. Analysen viser imidlertid at de fleste rettslige utgangspunkt er like i dag. Enkelte endringer er funnet sted, og vil bemerkes underveis.

En annen metodeutfordring er at høyesterettsdommene om oppreisning for familievold gjelder ulike typer vold i nære relasjoner. Da antallet høyesterettsdommer er færre enn hva man ser i underrettspraksis, foreligger ingen mengdepraksis fra Høyesterett om ethvert typetilfelle eller moment. Høyesterettspraksis har likevel rettskildeverdi både der dommene viser en konsistent praksis, og der de har eksempelverdi for forhold som kun er avsagt i et fåtall dommer.

Den andre sentrale rettskilden er lagmannsrettspraksis om oppreisning for familievold. Avgjørelser fra lagmannsrettene *kan* tillegges vekt som veiledende dersom de følger opp Høyesterett, og/eller viser en konsistent og rettslig riktig praksis om noe som ikke er behandlet i Høyesterett. Avgjørelsene har vært behandlet i to uavhengige instanser og er av høy legitimitet. Høyesterettsdommene om familievold henviser også til konsistent praksis i lagmannsrettene, og lagmannsrettene henviser til hverandre. Dette underbygger at lagmannsrettspraksis tillegges rettskildemessig vekt. Avgjørelser fra Tingretten blir ikke behandlet da de tillegges mindre vekt.

Det er rikelig med underrettspraksis om familievold. Lagmannsrettsdommene utgjør en stor andel av avgjørelsene, fordi mange saker ikke går til Høyesterett. Oppgaven består derfor av over 100 utvalgte lagmannsrettsdommer, fra særlig 2019–2024. *Formålet* har vært at et bredt domsmateriale ville evne å belyse rettens utmålingspraksis *bedre*. En metodisk utfordring med mengden lagmannsrettsdommer er å analysere hvilke som har rettskildemessig vekt, hvilke som har eksempelverdi og hvorvidt noen av dommene strider med øvrig konsistent praksis.

¹⁰ Se kapittel 2.1 om lovendringene.

Videre er forarbeidene til skl. § 3-5 en sentral rettskilde.¹¹ Forarbeidene avklarer bestemmelsens bakgrunn, formål og innhold, og har dermed tung rettskildevekt i forståelsen av skl. § 3-5. Forarbeidene til strl. § 282 er også av relevans der disse behandler forhold som har betydning for erstatningsutmålingen.¹² At forarbeidene til strl. § 282 har rettskildevekt bekreftes av at retten i flere dommer henviser til strafferettslige lovendringer i erstatningsutmålingen, se HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling) avsnitt 29.¹³ Noen relevante straffskjerpelser med tilhørende forarbeider vil nevnes, men ikke alle endringer om strl. § 282 er gitt behandlingsplass.

Til sist nevnes juridisk teori. Sentral litteratur om oppreisning er av relevans, som for eksempel *Erstatningsrett* av Kjelland (2023). Oppreisning for familievold er ett av flere tema i *Oppreisningerstatning ved fysiske og psykiske krenkelser* av Kjelland (2016), men dette et eldre bidrag som ikke fordyper seg spesifikt i familievold. Helhetsinntrykket er at utvalget av juridisk litteratur om oppreisning for familievold er begrenset.

1.5 Terminologi

Oppgavens sentrale begreper vil avklares i det følgende. Der begreper anvendes i konkrete analyser, blir disse beskrevet fortløpende. Termene «oppreisning» og «oppreisningerstatning» vil anvendes synonymt. Rettens bruk av normerte oppreisningsbeløp vil betegnes som «normeringsbruken». Begrepene «familievold» og «vold i nære relasjoner» anvendes synonymt. Disse favner både mishandlingssaker og saker som subsumeres under andre straffebud, og dekker dermed alle typer av krenkelser i oppgaven.¹⁴ Begrunnelsen er at rettspraksis selv anvender termene om alle typer av familievold. Begrepet «vold» anvendes derfor mer vidt i oppgaven enn i for eksempel strl. § 282 første ledd, hvor vold nevnes som en av flere typer krenkelser.

«Familievold» og «mishandling i nære relasjoner» brukes noe om hverandre i rettskildene og i den allmenne dagligtalen. Da «mishandling i nære relasjoner» er et eget straffebud i strl. § 282, vil denne termen reserveres til de sammenhenger der saker om strl. § 282 behandles. Når det refereres til at en sak gjelder mishandling, er det tale om mishandling jf. strl. § 282. Er mishandlingen betegnet som grov, er det tale om grov mishandling jf. strl. § 283 jf. § 282. Ved behandling av andre straffebud, slik som for eksempel kroppskrenkelse jf. strl. § 271 og ulike seksuallovbrudd jf. straffeloven kapittel 26, vises det til hjemler i sakene på en mer kortfattet måte der anses behov. De lengre tiltalereferansene kuttet.

¹¹ Ot.prp. nr. 4 (1972–1973).

¹² Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) og Ot.prp. nr. 22 (2008–2009).

¹³ Fulgt opp i lagmannsrettspraksis, se f.eks. LG-2021-96479.

¹⁴ Prop. 36 S (2023–2024) s. 11.

«Skadelidte» og «skadevolder» er erstatningsrettslige termer. En tradisjonell definisjon er at skadelidte er den som er «rammet» av skade, og skadevolder er den som har «voldt» skaden.¹⁵ «Fornærmede» og «tiltalte» er strafferettslige termer. Fornærmede er «innehaveren» av interessen som straffebudet «tar sikte på å beskytte», jf. Rt. 2011 s. 1321 (22. juli) avsnitt 20. Tiltalte er den som er tiltalt for en straffbar handling gjennom tiltale mot vedkommende, jf. strpl. § 68. Denne oppgaven er erstatningsrettslig i sin kjerne. Men i de fleste familievoldssakene omtales skadelidte som «fornærmede» under det sivile kravet, fordi erstatningskravet ofte behandles i straffesaken. Jeg har derfor fulgt samme metode som domstolen, og anvender «fornærmede» i stor grad. Men «skadelidte» anvendes der dette passer. Begrepene brukes derfor om hverandre.

1.6 Den videre disposisjon

Dommene fra Høyesterett omtales med kallenavn for å skape bedre leseroversikt. Innarbeidede domskallenavn i rettspraksis og teori blir benyttet.¹⁶ Domskallenavn med opprinnelsesland anvendes ikke av hensyn til anonymitet og etnisk likebehandling. Der dommene ikke har kallenavn, er noen av dem gitt passende navn, dersom dette er funnet hensiktsmessig. Lagmannsrettspraksis er ikke navngitt, da oppgaven inneholder mange saker med likhetstrekk. Kursivering og markeringstegn er satt inn av meg, med mindre annet er angitt. Viktige tallstørrelser i sakene er skrevet med tall, for å tydeliggjøre detaljene. I kapittel 2 drøftes hovedtrekk ved oppreisning for familievold. I kapittel 3 analyseres utmålingspraksis i ulike typetilfeller av familievold, herunder normeringsbrukens fremtreden. I kapittel 4 vurderes normeringsbruken nærmere. Oppsummering og avsluttende refleksjoner drøftes i kapittel 5.

Alle erstatningsbeløp i oppgaven er *nominelle beløp*, altså de beløp som ble tilkjent på domstidspunktet. Beløpene er ikke omgjort til et «dagens beløp» i teksten. Begrunnelsen er hensynet til språklig flyt og pedagogisk fremstilling, særlig fordi oppgaven inneholder over 100 dommer, ofte med flere skadelidte. Beløpene tilkjent i Høyesterett er omgjort til et dags beløp i oppgavens vedlegg. Utregningen er foretatt etter en utmåling med utgangspunkt i Grunnbeløpet i folketrygden (G) jf. folketrygdloven §1-4.¹⁷ Mye taler for at dette er riktige utregningsmåte.¹⁸ En inngående analyse av utregningsmåten faller utenfor oppgavens kjerne, men beskrives kort i vedlegget. Vedlegget gir leseren mulighet til å se hva de nominelle beløp som ble tilkjent på domstidspunktet ville tilsvart i dag. Erstatningsbeløpene i lagmannsrettspraksis er ikke omgjort i vedlegg. Begrunnelsen er at de fleste lagmannsrettsdommene i oppgaven er nye, avsagt fra 2019–2024. En omregning ville ha vist små endringer, og anses derfor ikke nødvendig.

¹⁵ Hagstrøm (2019) s. 17.

¹⁶ Se Kjelland (2016), domskallenavnene Familievold I, II, III, IV, V og VI er hentet her. Domskallenavnene Voldtektsnormering I, II, III og IV er laget for å være tilpasset oppgaven.

¹⁷ Lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven).

¹⁸ HR-2022-980-A (Voldtektsnormering IV) og Jerstad (2024).

2 Hovedtrekk ved retten til oppreisning for familievold

2.1 Historie

Det første rettsgrunnlaget for oppreisning for familievold var straffelovens ikrafttredelseslov av 1902¹⁹ § 19 annet ledd og § 21 annet ledd. Bestemmelsene krevde at handlingen var straffbar og hadde et klart pønalt formål, se den historiske gjennomgang i Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) avsnitt 42. Ved lovendring i 1912 ble straffbarhetsvilkåret fjernet. I 1969 kom skadeserstatningsloven, og i 1973 kom skl. § 3-5 inn i loven ved en lovendring som berørte personlige krenkelser, jf. Ot.prp. nr. 4 (1972-1973) s. 4. Skl. § 3-5 avløste bestemmelsene fra straffelovens ikrafttredelseslov og bestemmelsen har gjennomgått flere endringer, se for eksempel Prop.137 L (2016–2017). Skl. § 3-5 er i dag den sentrale hjemmel for oppreisning for familievold.

Familievold mot barn og hjelpeløs person var lovregulert i kriminalloven av 1842²⁰ § 9. Dette ble lovfestet i straffeloven av 1902 § 219 hvor ektefeller ble tatt inn. Straffen var fengsel inntil 2 år, og inntil 6 år for grov vold. Etter blant annet Kvinnevoldsutvalgets forslag om et eget straffebud mot mishandling i nære relasjoner ble bestemmelsen vesentlig endret, modernisert og utvidet i straffeloven av 2005.²¹ Strafferammen ble endret til fengsel inntil 3 år for mishandling, og inntil 6 år for grov mishandling. Senere ble bestemmelsen delt i to, dagens strl. § 282 om mishandling og § 283 om grov mishandling.²² Strafferammen ble ytterligere skjerpet til inntil 6 år for mishandling, og inntil 15 år for grov mishandling. Straffskjerpelsene har medført at oppreisningsnivåene er blitt hevet, se HR-2020-1345-A (Ektefellesmishandling) avsnitt 29.

Norge har hatt en statlig voldsoffererstatningsordning siden 1976. Den voldsutsatte kan søke om at staten forskutterer erstatning i dom, og staten kan kreve regress fra skadevolder. Den 1. januar 2023 trådte en ny lov i kraft. Oppreisning jf. skl. § 3-5 kan kreves av staten jf. vol. § 4 første ledd. Denne analysen vil dermed også ha betydning for krav etter vol. Til forskjell fra den gamle loven skal kravet som hovedregel behandles i straffesaken, for å styrke rettssikkerhet og effektivitet.²³ Men dette kan være belastende for skadelidte. Utfordringer med loven er for eksempel reglene om bistandsadvokatordningen og når man faller utenfor, jf. vol. § 10. Ved flere tilfeller vil offeret nå stå uten bistandsadvokat. I tillegg kom «alminnelige erstatningsrettslige regler» inn i vol. § 7 og det nye begrepet om «modent» rettskrav inn i vol. § 8. Dette er juridiske begrep som vil kunne være utfordrende både for jurister og partene selv å forstå. De overnevnte poeng kan skape juridiske tolkningsutfordringer og rettssikkerhetsutfordringer.²⁴

¹⁹ Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig Borgerlig Straffelov (Straffeloven).

²⁰ Lov 20. august 1842 nr. 12 om Forbrydelser (Kriminalloven).

²¹ Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 45-46.

²² Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 198-199.

²³ Prop. 36 S (2023–2024) s. 109.

²⁴ Holm (2024).

2.2 Hensyn

Oppreisning for personlige krenkelser slik som familievold kan begrunnes gjennom fire overordnede hensyn.²⁵ Det første hensynet er at oppreisning er pønalt begrunnet, den skal virke som en «straff» for skadevolder, jf. Rt. 2010 s. 1203 (Psykotisk person) avsnitt 38. Det andre hensynet er prevensjonshensynet, se Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) avsnitt 42. Prevensjonshensynet innebærer at oppreisningen skal virke avskrekkende. Det tredje hensynet er kompensasjonshensynet, oppreisningen skal kompensere for den påførte familievolden. Dette er i dag det mest sentrale hensynet, se Sprengladning-dommens avsnitt 42.²⁶ Det fjerde hensynet er det samfunnskritiske hensynet, oppreisningen skal være et «uttrykk for sterk samfunnsmessig misbilligelse» av familievolden, se blant annet Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode) avsnitt 21.

Rettspraksis er konsistent i sin anvendelse av hensynene som begrunner oppreisning for familievold. Utviklingen viser at det pønale hensynet, omtalt som den «opprinnelige begrunnelse» i Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 46, har kommet mer i bakgrunnen. Det er enighet i høyesterettspraksis om at kompensasjonshensynet nå er det sentrale hensynet.²⁷ Oppreisningsnivåene for familievold er justert oppover med tiden og en sentral årsak er at kompensasjonshensynet gradvis er blitt tillagt større vekt, se Hjerneskode-dommen avsnitt 29.

2.3 Ansvarsetablering jf. skl. § 3-5

2.3.1 Personkretsene

Det følger av ordlyden «den som» i skl. § 3-5 første ledd at det er *skadevolder personlig* som kan være *ansvarssubjekt*. Ved oppreisning for familievold er ansvarssubjektet den personen som har forholdt seg som beskrevet i straffebudet. Dette er normalt den som har utført krenkelsene, slik som for eksempel faren i Rt. 2004 s. 595 (Familievold I) som mishandlet 2 sønner og 1 stesønn. Men også passive foreldre kan dømmes for overtredelse av strl. § 282.²⁸ I LB-2019-19114 ble faren dømt for passiv medvirkning, og foreldrene måtte betale oppreisning for mors grove mishandling av 2 spedbarn. Høyesterett forkastet anken i HR-2020-1343-A (Passiv medvirkning II). «Den som» kan bli ansvarlig etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b ved mishandling i nære relasjoner er dermed både *den aktive* voldsutøver, og *den passive part*.

Den som kan reise krav om oppreisning for familievold etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b jf. § 3-3, *skadelidte*, er enten «fornærmede» jf. skl. § 3-5 første ledd eller den som er omfattet av personkretsen nevnt i skl. § 3-5 tredje ledd. Fornærmede er den som er utsatt for krenkelsen.

²⁵ Kjelland (2023) s. 362.

²⁶ Se også Rt. 1999 s. 1363 (Karmøy) s. 1378 for historisk forankring.

²⁷ Se Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 46, Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode) avsnitt 21, Rt. 2014 s. 392 (Familievold VI) avsnitt 24, HR-2019-1675-A (Anoreksi) avsnitt 85, HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling) avsnitt 28, HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser) avsnitt 19.

²⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 199.

Personkretsen av tredjepersoner i skl. § 3-5 tredje ledd omfatter avdødes ektefelle, avdødes samboer, avdødes foreldre²⁹ og avdødes barn. Samt biologiske barn og adoptivbarn, jf. adopsjonsloven³⁰ § 24. Det som faller utenfor er avdødes stebarn³¹, fosterbarn³² og søsken.³³ Skl. § 3-5 er uttømmende. Det følger av Rt. 2013 s. 805 (Stebarn) avsnitt 30 at dersom erstatningssøkeren faller utenfor bestemmelsens personkrets, er det *ikke* adgang til å foreta skjønnsmessige vurderinger basert på nærheten mellom personene i saken.

2.3.2 Personskade eller krenkelse jf. skl. § 3-3

Skl. § 3-5 er en bestemmelse med to alternative ansvarsgrunnlag. *Det første alternativet* er ansvar for den som har «voldt skade på person» jf. skl. § 3-5 første ledd bokstav a, se for eksempel Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell). Den tiltalte mannen i saken hadde kjørt på kjæresten med en båt, og kjæresten ble skadet av båtpropellen. Han ble frifunnet under dissens for legemsbeskadigelse i lagmannsretten. Han ble likevel dømt i Høyesterett til å betale 75 000 kroner i oppreisning jf. i. skl. § 3-5 bokstav a, fordi han hadde forårsaket en personskade. Denne oppgaven vil i hovedsak sentrere seg om *det andre alternativet*. Dette er ansvar for den som har «tilføyd krenking» eller «utvist mislig atferd» som nevnt i skl. § 3-3, jf. skl. § 3-5 første ledd bokstav b. Bokstav b skiller seg fra bokstav a, ved at det *ikke* kreves at familievolden har forårsaket en personskade.

Skl. § 3-3 nevner en rekke straffebud, blant annet mishandling i nære relasjoner jf. strl. § 282. Utgangspunktet er at straffebudet må være nevnt, men unntak gjøres. Skl. § 3-3 hjemler også oppreisning for alvorlig personforfølgelse av partner jf. strl. § 266 selv om straffebudet ikke nevnes i § 3-3, se LA-2023-137467. Det kreves krenkelse eller mislig atferd, men det er ingen betingelse for oppreisning at skadevolder dømmes for *overtredelse* av straffebudet i § 3-3. Det er sikker rett at frifinnelse for straff ikke hindrer at samme handlinger kan medføre oppreisningsansvar, se HR-2020-1327-U avsnitt 29.³⁴ Dette følger naturlig av at det gjelder et strengt strafferettslig beviskrav for overtredelse av mishandlingsbestemmelsene. Men ved oppreisning er det tilstrekkelig at det foreligger sannsynlighetsovervekt for at tiltalte «har forholdt seg på en måte som oppfyller gjerningsbeskrivelsen» i straffebudet, se uttalelsene i LB-2023-17409.

Dersom tiltalte er helt eller delvis strafferettslig frifunnet, gjelder et skjerpet sivilrettslig beviskrav, jf. HR-2020-1327-U avsnitt 30-31. Det må foreligge «klar sannsynlighetsovervekt» for å idømme erstatning for handlinger som tiltalte er strafferettslig frifunnet for.³⁵ Det er konsistent

²⁹ Se f.eks. HR-2019-1675-A (Anoreksi) og LH-2015-85962.

³⁰ Lov 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon (adopsjonsloven).

³¹ Se f.eks. Rt. 2013 s. 805 (Stebarn) avsnitt 25.

³² Kjelland (2023) s. 363.

³³ Se f.eks. HR-2012-695-U (Kidnapping).

³⁴ Se Rt. 1999 s. 1363 (Karmøy) for historisk forankring.

³⁵ Se f.eks. LB-2020-126171-2 og LB-2023-47826-2.

enighet om dette i rettspraksis. Men det skjerpede sivilrettslige beviskravet gjelder kun ved saker om «særlig belastende faktum», jf. Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell) avsnitt 28.

Det følger av Båtpropell-dommen at ikke ethvert forhold inneholder et så belastende faktum at det skjerpede beviskravet gjelder. Dette beror på en vurdering av saken. De fleste familievoldssakene vil uansett anses å inneholde et belastende faktum. LH-2022-5693 er et eksempel av de sjeldne. Foreldrene ble frifunnet fra tiltalen om mishandling av 3 barn. Retten fant at det heller ikke forelå legemsfornærmelse eller kroppskrenkelse. Det forelå *heller ikke* klar sannsynlighetsovervekt for å tilkjenne oppreisning. Barna fikk ikke tilkjent erstatning.³⁶

2.3.3 Kravet om kvalifisert skyld

Det er videre et vilkår at skadevolder har handlet «forsettlig» eller «grovt aktløst» jf. § 3-5 første ledd. Kun den grovere skylden kan kvalifisere til oppreisning for familievold. Skyldkravet i bestemmelsen bygger på alminnelig erstatningsrett. Ved *forsett* kreves at skadevolder har voldt krenkelsene «med hensikt» eller «hatt kunnskap om situasjonen», se Hagstrøm (2019) s. 160.³⁷ Ved *grov uaktsomhet* kreves at skadevolder har utvist et «markert avvik fra vanlig forsvarlig handlemåte» som dermed er «sterkt klanderverdig», definert i Rt. 1989 s. 1318 på side 1323.

Skadevolders handlinger kan være grovt uaktsomme selv om de er utført i ruspåvirket tilstand, se Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell) avsnitt 38. Skyldkravet gjelder atferden i seg selv, det er *ikke* et vilkår at skylden dekker skadefølgene som familievolden forårsaker, se HR-2019-1675-A (Anoreksi) avsnitt 82. I de fleste mishandlingssakene behandles skyldspørsmålet under strl. § 282. Siden de sivile kravene vurderes til sist, blir det normalt konstatert at skyldkravet er oppfylt. *Skyldgraden* får derfor som regel praktisk betydning først i utmålingen.

Skyldkravet for overtredelse av strl. § 282 er forsett jf. strl. § 21.³⁸ I LB-2023-47826-2 ble en far dømt for grov mishandling av tidligere samboer og hennes sønn, men frifunnet for påstått mishandling av felles datter. Datterens oppreisningskrav ble vurdert etter det skjerpede sivilrettslige beviskravet. Retten henviste til den strafferettslige vurderingen, om at det hadde funnet sted «kritikkverdige forhold» men at det ikke var bevismessig dekning å konstatere at det forelå forsett jf. strl. § 282. Det ble deretter under det sivile kravet konstatert at *det heller ikke* forelå klar sannsynlighetsovervekt for grov uaktsomhet jf. skl. § 3-5. Faren ble frifunnet for oppreisningskravet fra den ene datteren. Dommen illustrerer betydningen av skyldkravet i skl. § 3-5, og samspillet mellom skyldkravene i strl. § 282 og skl. § 3-5 i familievoldssakene.

³⁶ Se LB-2019-109120, dissens om kravet til «kvalifisert sannsynlighetsovervekt» var oppfylt.

³⁷ Med henvisning til strl. § 22.

³⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 199.

2.3.4 Årsakskravet

Det følger av ordlyden «voldt skade» og «tilføyd krenking» i skl. § 3-5 første ledd bokstav a og b at det er et krav til årsakssammenheng. For bokstav b-tilfellene innebærer dette at det kreves årsakssammenheng mellom skadevolders handlinger eller unnlatelser, og krenkelsen. Innholdet i årsakskravet for oppreisning bygger på alminnelig erstatningsrett og er det samme som ved erstatningskrav for økonomisk tap, se Rt. 2014 s. 1134 (Innflytningsfest) som videreførte «Betingelselæren» i Rt. 1992 s. 64 (P-pilledom II) på side 69. Betingelselæren anvendt på denne oppgavens problemstilling, sier at årsakskravet normalt vil være oppfylt dersom krenkelsen av skadelidte ikke hadde skjedd dersom skadevolders familievold «tenkes borte». Skadevolders handling, eller unnlatelse, er da «en nødvendig betingelse» for at krenkelsen inntreffer.³⁹

Betingelselæren utfylles av uvesentlighetslæren. Det skal ses bort fra årsaksfaktorer som er så «uvesentlige elementer i årsaksbildet» at det ikke er naturlig å knytte ansvar til den. Det kreves også adekvat årsakssammenheng. Familievoldskrenkelsen må ikke fremstå som en for «fjern og avledet følge» av handlingen eller unnlatelsen, til at det er naturlig å knytte ansvar til den.⁴⁰ Hvorvidt det foreligger årsakssammenheng mellom handling og krenkelse,⁴¹ kan ofte *leses ut fra* de strafferettslige vurderingene. Det foreligger sjelden tvil. Derfor konstateres det som regel kort under det sivile kravet at det foreligger årsakssammenheng mellom handling og krenkelse.

Det som kan komme på spissen er graden av årsakssammenheng mellom skadevolders handlinger og skadelidtes skadevirkninger. For bokstav b kreves en krenkelse, ikke en skade. Dersom årsakssammenheng mellom handlinger og krenkelse konstateres, er årsakskravet oppfylt uavhengig av årsakssammenheng mellom handlingene og skadene. Vurderingen av adekvans mellom handling og skade, får derfor først betydning som et moment i utmålingen. Dette årsakskravet til skadevirkningene likner på årsakskravet i skl. § 3-5 første ledd bokstav a, bare at vurderingen her kommer mer sekundært inn som et *utmålingsmoment av skadevirkningens vekt*. Dette årsakskravet vil behandles mer under typetilfellene.

2.3.5 «Kan»-skjønnet

Dersom vilkårene i skl. § 3-5 første ledd bokstav b jf. § 3-3 er oppfylt «kan» skadevolder pålegges å betale oppreisning. En alminnelig språklig forståelse tilsier at det foreligger valgfrihet, men hovedregelen i familievoldssakene er at oppreisning «normalt *skal* gis» dersom vilkårene er oppfylt, se Rt. 2015 s. 1115 (Familieøkonomi) avsnitt 29. Kompensasjonshensynet underbygger en slik hovedregel for oppreisning, se Rt. 2005 s. 104 (Psykotisk person I) avsnitt 52.

³⁹ Se Rt. 2014 s. 1134 (Innflytningsfest) avsnitt 51 og Rt. 1992 s. 64 (P-pilledom II) s. 69.

⁴⁰ Se Rt. 2014 s. 1134 (Innflytningsfest) avsnitt 51-52.

⁴¹ Dette må ikke forveksles med det strafferettslige kravet til årsakssammenheng mellom handlingene og mishandlingen.

Hovedregelen anvendes i de fleste familievoldssakene. Unntak gjøres sjeldent. Adgangen til å vike fra hovedregelen ved familievold er snever og krever «tungtveiende grunner», se LH-2023-22442 hvor oppreisning til barna ikke ble tilkjent grunnet foreldrenes økonomi.⁴²

En mann ble i Tingretten dømt for mishandling av samboeren men frifunnet ved dissens fra oppreisningen, selv om vilkårene var oppfylt. Begrunnelsen var blant annet kvinnens egen atferd. I LE-2021-41801 samtykket ikke retten til å fremme anken. Ankeutvalget opphevet lagmannsrettens dom i HR-2021-1462-U (Skadelidtes medvirkning). Lagmannsretten hadde ifølge ankeutvalget ikke foretatt en «tilstrekkelig bred vurdering», jf. avsnitt 18. Dersom det ikke skal tilkjennes oppreisning når vilkårene er oppfylt, må dette altså begrunnes tilstrekkelig.

2.4 Erstatningsutmålingen

2.4.1 «Skjønnsmessig helhetsvurdering»

Utmålingen av oppreisning for familievold er en «skjønnsmessig helhetsvurdering» hvor retten legger vekt på «handlingens objektive grovhet, skadevolderens skyld, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte skadevirkningene» jf. Rt. 2004 s. 1794 (Familievold II) avsnitt 39. Når utmålingen er skjønnsmessig, har retten en viss frihet. Sitatet ovenfor kommer fra dommen som først etablerte norm for voldtekt, Rt. 1988 s. 532 (Voldtektsnormering I). På s. 538 uttalte Høyesterett at medvirknings- og risikosynspunkter samt skadevolders økonomi også kan vektlegges, med «begrenset vekt.»

Det nevnes at momenter som skadevolders *erkjennelse* kan gi strafferabatt ved familievold, se LG-2024-41197. Slike synspunkter anvendes som et utgangspunkt *ikke* i erstatningsutmålingen. I dette kapittelet vil momentene behandles med de samme termer og i den samme kronologi som de ofte presenteres i rettspraksis. Premisset i 1988-dommen ble gjentatt i Rt. 2001 s. 274 om forsettlig drap, samt i konsistent familievoldspraksis.⁴³ Dette viser at kjernen i utmålingspraksis for familievold har historiske linjer til oppreisning for andre lovbrudd.

2.4.2 Handlingens objektive grovhet

Utgangspunktet: Utgangspunktet i utmålingen for både mishandlingssaker og andre familievoldssaker er handlingens objektive grovhet. «Grovhet» og «alvorlighet» anvendes synonymt i rettspraksis. Både handlinger og unnlatelser kan utgjøre familievold.⁴⁴ Handlingene eller unnlatelsenes *objektive grovhet* er en sammensatt vurdering, hvor retten vektlegger hvilket straffebud det er tale om, handlingenes karakter, hyppighet og varighet i tid. Alvorlighetsgraden av

⁴² Se LB-2023-117171 om frifinnelse fra ett av to oppreisningskrav.

⁴³ Gjentatt i Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) avsnitt 43, Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 26, Rt. 2007 s. 1537 (Familievold IV) avsnitt 30, Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) avsnitt 39.

⁴⁴ Se f.eks. Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode), HR-2019-1675-A (Anoreksi) og LB-2022-175273 om unnlatelser.

handlingen objektivt sett kalles «det viktigste momentet» i HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser). Om bakgrunnen for dette uttalte Høyesterett følgende:

«Det viktigste momentet er *alvorligheten av handlingen objektivt sett*. Bakgrunnen for dette er at hvilke «konkrete følger voldsanvendelsen har fått for fornærmede i det enkelte tilfellet, kan være noe tilfeldig og ... derfor ikke [bør] være avgjørende for utmålingen, selv om de ikke er uten betydning», jf. Rt-2012-1576 avsnitt 17. Disse hensynene ligger også bak den normeringen av erstatningen som er gjort på noen områder, jf. HR-2018-1909-A avsnitt 74. Som fremhevet av Høyesterett i avsnitt 71 gjør dette at det blir enklere å utmåle oppreisningen som del av straffesaken. Det er dessuten viktig å spare skadelidte for påkjenningen med å måtte dokumentere hvilke psykiske skader hun eller han har fått.» (Avsnitt 18)

Betydningen av straffebudet: Utgangspunktet i vurderingen av den objektive grovhet er ofte straffebudet og vurderingene gjort i straffutmålingen, fordi dette er gode *indikatorer* for grovheten. I Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 26 uttalte retten at momentene i straffutmålingen og erstatningsutmålingen i stor grad er like, og at «ved grove krenkelser vil også oppreisningsbehovet gjerne være større. På den måten vil straffutmålingen kunne gi en grov antydning av det nivå som en oppreisning bør ligge på.» Mishandlingstilfeller jf. strl. § 282 anses alvorlige, og har i nyere tid ligget under og over 100 000 kroner. Saker i «nedre sjikt» av strl. § 282 blir møtt med lavere beløp, se LH-2023-171424 hvor kvinnen ble tilkjent 60 000 kroner.⁴⁵

I mange saker blir familievolden av ulike årsaker subsumert som kroppskrenkelser. De grunnleggende familievoldshensyn og argumenter i straffevurderingen i mishandlingssakene, ser man også i familievoldssaker om kroppskrenkelser, se Rt. 2004 s. 844 (Fryktregime I). Men familievold subsumert under andre straffebud enn strl. § 282, anses ofte mindre alvorlig og møtes med *lavere beløp* enn mishandlingstilfellene. Dette skjer både i Høyesterett⁴⁶ og underrettspraksis.⁴⁷ I LB-2023-101146 var beløpet 30 000 kroner. Retten beskrev utmålingen som «noe krevende.»⁴⁸ Men er kroppskrenkelsen mer alvorlig, kan den møtes med høyere beløp.⁴⁹

Det får også betydning hvorvidt det er tale om *grov mishandling* jf. strl. § 283 jf. § 282. Strl. § 283 definerer når mishandlingen etter § 282 er grov. Vurderingen hører prosessuelt til det strafferettslige skyldspørsmålet, se Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 435. Grov mishandling anses alvorligere enn mishandling som ikke er grov, og beløpene er ofte høyere. I LE-2023-125281 og LB-2023-151212 ble de fornærmede tilkjent 160 000 kroner. I LE-2022-119179 ble 4 fornærmede tilkjent 200 000 kroner hver. Alle de tre sakene gjaldt grov mishandling.

⁴⁵ Se også LH-2021-162486.

⁴⁶ Se Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell) og Rt-2005-1749 (Familievold III).

⁴⁷ Se LB-2023-117171 om kroppsskade, LF-2023-181116 om kroppskrenkelse, trusler og hensynsløs atferd, LA-2023-182009 om grov kroppskrenkelse, LB-2023-34868 om kroppskrenkelse og brudd på besøksforbud.

⁴⁸ Se LB-2023-63624 og LH-2023-116307 om samme beløp.

⁴⁹ Se Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell).

Vurderingen i mishandlingssakene: I mishandlingssakene vurderer retten ofte *handlingens karakter*. Eksempler på fysisk vold er slag, spark, kvelertak og voldtekt. Eksempler på psykisk vold er trusler, kontrollerende atferd og utagering. Straffenivået skal ikke avhenge av om mishandlingens dominerende del er fysisk eller psykisk, se HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling) avsnitt 21, fulgt opp i LH-2021-141532. Rettspraksis må forstås slik at dette også gjelder for erstatningsutmålingen. Selv om voldens karakter og alvorlighet kan vurderes isolert sett, er det altså ikke et utmålingsskille mellom fysiske og psykiske krenkelser.⁵⁰ LG-2023-74546 omhandler en *særlig variant krenkelse*. En mor ga bevisst feilinformasjon til sykehuset om at datteren på halvannet år hadde epilepsi, slik at hun gjennomgikk medisinsk behandling i 1 år, selv om moren visste at datteren ikke hadde epilepsi. Datteren ble tilkjent 100 000 kroner.

Saker om mishandling bestående av voldtekt eller andre seksuelle krenkelser anses å være av grovere karakter. Sakene behandles ofte skjerpende, og møtes med de høyeste beløpene som gis i familievoldssakene. I LB-2023-42061 ble en mann dømt for mishandling i 3 år og en rekke voldtekter, samboeren ble tilkjent 320 000 kroner. Se om samme beløp i LG-2023-79722. I LG-2023-46834 ble mannen blant annet dømt for mishandling og voldtekt av kjæresten, samt grov voldtekt av barn under 14 år mot kjærestens datter. Begge ble tilkjent 350 000 kroner hver.

Handlingens karakter omhandler også mishandlingens hyppighet. *Én enkeltstående krenkelse* subsumeres ofte som kroppskrenkelse, men strl. § 282 kan også «ramme enkeltstående mishandlingstilfelle dersom disse er alvorlige nok» jf. Rt. 2012 s. 835 avsnitt 11 og 14. Mishandling ved enkelthendelser møtes ofte med lavere beløp,⁵¹ men grovere hendelser *kan* møtes med høy erstatning.⁵² Ved *flere krenkelser over tid* vurderes krenkelsenes hyppighet i denne tiden. I Rt. 2007 s. 1537 (Familievold IV) ble det vektlagt at hendelsene skjedde «regelmessig» med oppmot 100 ulike episoder på 2 og et halvt år, selv om hendelsene isolert ikke var av de alvorligste.

Også *færre enkeltstående krenkelser over tid* kan anses alvorlig. Det skal vektlegges at handlingene «springer ut av et bestemt mønster» jf. Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 44. Saken gjaldt 3 voldshendelser og mannen ble dømt for kroppsskade og kroppskrenkelse. Det må i dag kunne antas at saken kunne blitt behandlet som et mishandlingstilfelle etter strl. § 282. Synspunktet om handlingenes «mønster» har stått sentralt i mishandlingssakene i senere tid.

Ved mishandling over tid vurderes også *tidsperioden* isolert sett. Man må se hen til «den konstante trussel» som kan «oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene» jf. Rt. 2004

⁵⁰ Men, voldens karakter har betydning for om *volden rammes av strl. § 282*, se om den høyere terskel ved psykiske krenkelser i Rt. 2013 s. 879 (BDSM) avsnitt 31 og Riksadvokaten (2023) s. 4.

⁵¹ Se LH-2021-46917 om 75 000 kroner.

⁵² Se Rt. 2014 s. 392 (Familievold VI) om 100 000 kroner.

s. 1794 (Familievold II) avsnitt 46. Fornærmede hadde levd i et fryktregime i 20 år. Det ble lagt «vesentlig vekt» på tidsperioden. I LE-2022-119179 ble 4 fornærmede tilkjent 200 000 kroner hver for grov mishandling i 17 år for ektefellen, 14 år for 2 av barna og 7 år for ett barn. I LB-2023-47770 ble fornærmede tilkjent 450 000 kroner for ektefellens mishandling i 25 år og et drapsforsøk. Men også kort tid kan møtes med høye beløp. I for eksempel LH-2021-104179 ble ektefelle og 2 barn tilkjent 80 000 kroner hver for 3 måneder med mishandling.

De gjennomgåtte momentene er faktorer som sammen påvirker totalvurderingen av den objektive grovhet. I HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling) uttalte retten at den mest graverende fysiske mishandlingen opphørte etter et familiemøte, og at «mildere voldsformer» slik som dyting og slag med flat hånd overtok. Mishandlingen ble likevel beskrevet som «grov» i avsnitt 36, basert på nettopp en samlet *helhetsvurdering* av handlingenes objektive grovhet.

2.4.3 Skadevolderens skyldgrad

Graden av skadevolders skyld kan tillegges betydning i utmålingen. Men inngående drøftelser om nyanser i skadevolders skyldgrad er en sjeldenhet. I de fleste sakene konstateres det kort at det foreligger en høy grad av skyld, uten at dette problematiseres ytterligere. Men det kan være erstatningsforhøyende dersom skadevolder har utvist familievold med forsett og/eller med en særskilt karakteristisk skyldgrad. I Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) forsøkte en mann å drepe sin fraseparerte ektefelle ved å montere en sprengladning i førersetet på hennes bil. Det ble i avsnitt 48 bemerket at skadevolder hadde opptrådt «med overlegg etter lang tids planlegging» og handlet på «en gruoppvekkende måte.» Kvinnen ble tilkjent 300 000 kroner i oppreisning.

Arbeidet med typetilfellene har vist at skyldgraden i utmålingen fremtrer mer implisitt gjennom utmålingsmomenter som er karakteristiske for typetilfellene. Et eksempel er at mishandling av et offer med en sårbarhet som skadevolder hadde kunnskap om, forsterker skadevolders skyld, se kapittel 3.2.3. Et annet eksempel er at dersom barnets eneste omsorgsperson(er) mishandler, skjer en omsorgssvikt som også forsterker skadevolders skyld ytterligere, se kapittel 3.3.2.

2.4.4 Fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen

I utmålingen legger retten ofte vekt på fornærmedes subjektive opplevelse av familievolden, for eksempel *mens krenkelsen pågår*. I Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) avsnitt 29 ble det fremhevet at barnet var så «fortvilet» over å høre lydene av at moren ble mishandlet i det andre rommet, at hun selvskadet seg selv. Se om fornærmedes frykt under volden i LB-2022-112757. Men det kan også dreie seg om subjektive opplevelser *i ettertid av krenkelsene*. I Rt. 2004 s. 1794 (Familievold II) fikk offeret gnisset sine urinvåte truser i ansiktet av sin far, og ble tvunget til å gå på skolen uten å få vaske seg. Det ble fremhevet i avsnitt 42 at barnet i ettertid hadde kjent på en «frykt» for at medelevene skulle kjenne urinlukten. I Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) avsnitt 47 ble det vektlagt at kvinnen følte seg «trist og bitter» i ettertid av krenkelsen.

Et særtrekk ved familievoldssakene er at fornærmedes subjektive opplevelse ofte tillegges betydning, uavhengig av skadevolders skyldgrad. I Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell) forelå det en viss tvil hvorvidt mannen som kjørte på kjæresten faktisk mente å skade samboeren i gjerningsøyeblikket. Retten konkluderte med grov uaktsomhet. Til tross for tvilen om skadevolders skyld, fremhevet retten i avsnitt 40 at kvinnen opplevde hendelsen «dramatisk og svært skremmende», og at hennes arr etter hendelsen «hemmet hennes livsutfoldelse.» Retten la vekt på fornærmedes subjektive opplevelse, selv om det forelå tvil om hvorvidt kjæresten faktisk ønsket å påføre henne hendelsen og skadene. Den subjektive opplevelse blir tillagt vekt av hensyn til fornærmede. Retten gjør *ingen vurdering* av hvorvidt fornærmedes opplevelse er berettiget.

2.4.5 Fornærmedes skadevirkninger

Fornærmedes skadevirkninger tillegges nærmest alltid vekt i utmålingen, både *dokumenterte* og *potensielle* skadevirkninger, se Rt. 2004 s. 1794 (Familievold II) avsnitt 47. I mange saker vektlegges det at *risikoen* for fremtidige skadevirkninger er stor.⁵³ Både *fysiske* og *psykiske skader* er relevante. Fysiske skader kan være mildere skader, men også mer alvorligere skader som beinbrudd⁵⁴ og tap av tenner.⁵⁵ Andre eksempler er brannskader og øyeskade jf. Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning). Også psykiske skader vektlegges slik som depresjon, selvmordstanker og angst, se Rt. 2010 s. 949 (Familievold V). En særlig variant som nevnes i HR-2019-440-A (Æresdrap) er selvskading. Dette kan ses på både som en psykisk og fysisk skadevirkning.

En særtrekk ved familievoldssakene er at det ikke gjelder et krav til *skadevirkningens alvorlighet* for at de skal vektlegges i utmålingen. I Æresdrap-dommen avsnitt 55 ble det uttalt at hvilke følger handlingene har fått for fornærmede «kan være noe tilfeldig» og «er derfor ikke nødvendigvis avgjørende.» Beløpet kan settes høyt selv om skadevirkningenes karakter og omfang i seg selv er mindre alvorlig, eller om fornærmede ikke har skadevirkninger. I LE-2022-3174 ble sønnen tilkjent 100 000 kroner selv om han ikke syntes «å bære preg» av mishandlingen.

Omfanget av skadene påvirker ofte utmålingen. Et stort skadeomfang kan typisk innebære mange skader. Eller at skaden i seg selv er betydelig, slik som diagnoser. Et stort skadeomfang er ofte erstatningsforhøyende, for eksempel der skadene har medført behov for behandling. Eksempler er skadelidtes behov for psykiatrisk behandling og vurdering av innleggelse, jf. Rt. 2010 s. 949 (Familievold V). Men også faktisk innleggelse, operasjoner og medisiner, se Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) hvor skadelidtes smerter ble beskrevet som «ubeskrivelige.» I flere

⁵³ Se LB-2019-136210 og LB-2019-19114 om risikoen for fremtidige skadevirkninger.

⁵⁴ Se LB-2021-31074 om ribbeinsbrudd.

⁵⁵ Se Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) om tap av tenner.

dommer, slik som Sprengladning-dommen, blir det vektlagt at fornærmede vil ha behov for behandling i fremtiden.⁵⁶ Dette forsterker skadene og skadeomfangets alvorlighet ytterligere.

Det hender at retten vurderer årsakssammenhengen mellom krenkelsene og skadevirkningene i vurderingen av skadevirkningens vekt. Ved samvirkende årsaker, må ikke skadene være en fjern og avledet følge av familievolden slik at det ikke er naturlig å knytte ansvar til dem, jf. adekvanslæren, introdusert og forklart i kapittel 2.3.4. Dette vurderes *ikke* særlig strengt i saker om denne typen oppreisning. Skyldes skadevirkningene for eksempel familievold og skadelidtes sårbarhet, er det skadevolder som har «sårbarhetsrisikoen.»⁵⁷ Dette er et alminnelig erstatningsrettslig prinsipp om å ta skadelidte som vedkommende er, når vedkommende er sårbar.⁵⁸

Dette årsakskravet har endret seg noe historisk. I Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 30 konstatere retten at det de vesentlige skadevirkningene *ikke* skyldtes familievolden. Årsaksbildet var «sammensatt» grunnet fornærmedes oppvekst, rusmisbruk og helsesituasjon. Dette begrunnet oppreisningen på 40 000 kroner. Et slikt restriktivt årsakskrav virker å være forlatt i nyere rettspraksis. Et særtrekk ved familievoldssakene i dag er at det gjelder et *mildt årsakskrav*. Med dette menes at skadevirkningene ofte begrunner høye beløp selv om det ikke kan konstateres at skadene skyldtes familievolden alene.⁵⁹ Samt at skadevirkningenes samvirkende årsaker sjeldent vurderes inngående i familievoldssakene, hvilket analysen av typetilfellene vil vise.

2.4.6 Skadelidtes medvirkning

Det tradisjonelle utgangspunkt har vært at det er «lite naturlig» å foreta lemping av oppreisning, jf. Rt. 1997 s. 883. Men etter alminnelig erstatningsrett *kan* oppreisningen settes ned eller falle bort som følge av skadelidtes medvirkning. Et mulig rettsgrunnlag er skl. § 5-2 dersom skadelidte har bidratt til «egen skade.»⁶⁰ Det følger av høyesterettspraksis at medvirkningsbetraktninger kan anvendes selv om det ikke foreligger skade. Spørsmålet blir da om skadelidte har bidratt til å fremkalle krenkelsene. I Rt. 1988 s. 532 (Voldtektsnormering I) om voldtekt uttalte retten på side 537 at medvirknings- og risikosynspunkter må tillegges «en mer begrenset vekt» i slike saker, men at det «i særlige tilfelle» kan tas hensyn til skadelidtes atferd.

Jeg har ikke funnet en dom som eksplisitt bekrefter en slik begrenset vekt ved familievold, men tendenser tyder på dette. I Rt. 2004 s. 1794 (Familievold II) hadde sønnen gjengjeldt farens krenkelser med vold slik at faren fikk brudd i øyhulen. Høyesterett uttalte i avsnitt 45 at dette

⁵⁶ Se Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) avsnitt 29 om skadelidtes behov for fremtidig behandling.

⁵⁷ Kjelland (2008) s. 69.

⁵⁸ Kjelland (2008) s. 79.

⁵⁹ Se f.eks. familievoldssaken LB-2009-137780 og partnervoldsaken LG-2022-117337 og typetilfellene ellers.

⁶⁰ Kjelland (2023) s. 391.

ikke ble tillagt «særlig vekt» fordi krenkelsene sønnen var blitt utsatt for ikke på noen måte kunne anses «gjort opp» ved denne handlingen. Lignende argumentasjon er fulgt opp i lagmannsrettspraksis.⁶¹ LB-2021-10560 er et noe sjeldent eksempel. Retten mente at mannen hadde handlet i *berettiget harme* når han mishandlet ektefellen, jf. strl. § 78 bokstav a. Kvinnens beløp ble satt ned fra 90 til 70 000 kroner. Hun hadde utøvet vold, spyttet, vært verbal og truet ektefellen. Jeg har ikke funnet et eksempel i Høyesterett med lignende utfall.

Det sentrale i vurderingen av skadelidtes medvirkning er graden av skadelidtes skyld holdt opp mot skadevolders skyld.⁶² Medvirkningssynspunkter vil derfor sjelden føre til avkorting ved familievold, ettersom at skadevolders skyld ofte er mye sterkere enn skadelidtes. HR-2021-1462-U (Skadelidtes medvirkning) er allerede introdusert i 2.3.5. Mannen ble frikjent fra oppreisningskravet i Tingretten grunnet den fornærmedes egen atferd. Ankeutvalget opphevet lagmannsrettens beslutning om og ikke fremme fornærmedes anke over tingrettsdommen, fordi lagmannsretten hadde ikke foretatt «en tilstrekkelig bred vurdering.»⁶³ Ankeutvalget uttalte:

«Det fremgår av lagmannsrettens uttalelser at det er vesentlig faktisk tvil knyttet til det tingrettens flertall bygde på når det gjelder fornærmedes handlemåte. Det er heller ikke klart hvilket rettslig grunnlag som har vært avgjørende for konklusjonen. Et mulig grunnlag kan være medvirkningsregelen i skadeserstatningsloven § 5-1, men tingretten har blant annet ikke drøftet om det foreligger årsakssammenheng mellom fornærmedes opptreden og de handlinger hun er blitt utsatt for.» (Avsnitt 19)

Uttalelsene er klare på at dersom beløpet skal settes ned eller falle bort som følge av skadelidtes medvirkning, kreves det et klart rettsgrunnlag, årsakssammenheng mellom skadelidtes atferd og skadevolders handlinger, og avgjørelsen må bygge på en tilstrekkelig bred vurdering.

2.4.7 Partenes økonomi

Når det gjelder adgangen til å vektlegge *skadelidtes økonomi* i lemping av oppreisningsbeløpet er dette noe uavklart. Utgangspunktet er at dette ikke er blitt gjort. Men det er trolig en snever adgang til å hensynta skadelidtes økonomi når denne er god og skadevolders beløp er høyt, jf. Kjelland (2023) s. 367. Dette blir sjeldent behandlet i familievoldssakene. Hensynet til *skadevolders økonomi* kan imidlertid tale for å redusere oppreisningen dersom ansvaret blir «urimelig tyngende» eller dette «anses rimelig» jf. for eksempel skl. § 5-2 første ledd første og annet punktum. Synspunktet bygger på hensynet til å gjøre det mulig for skadevolder å komme seg tilbake til samfunnet.⁶⁴ Et typisk tilfelle hvor det kan bli et spørsmål om lemping er ved flere skadelidte og dermed flere og belastende krav, se Lødrup (2009) s. 436.

⁶¹ Se LB-2019-109120 og LB-2023-52505.

⁶² Kjelland (2023) s. 401–402.

⁶³ Se HR-2021-1462-U (Skadelidtes medvirkning) avsnitt 18.

⁶⁴ Kjelland (2023) s. 367.

Når oppreisningen gjelder straffbare handlinger vil økonomihensynet komme «mer i bakgrunnen», se Rt. 2015 s. 1115 (Familieøkonomi) avsnitt 29. Moren ble dømt i LB-2014-192330 til å betale oppreisning for mishandling av barna. Hun krevde *full frifinnelse* fra kravet begrunnet svak familieøkonomi. Høyesterett presiserte at voldsoffererstatningens forskutteringsordning sikret skadelidtes oppreisning. Statens regresskrav kunne senere ettergis eller staten kunne avstå fra regress. Dermed ville ikke økonomi faktisk bli svekket. Sønnene fikk 40 000 kroner hver.

I et noe sjeldent eksempel, LH-2023-22442, ble faren ble dømt for 3 kroppskrenkelser ovenfor barna. Retten uttalte at familieøkonomien var «relativt svak» og ansvaret i Tingretten stoppet familiens planlagte boligkjøp. Selv om ansvaret i lagmannsretten ville ligge «betydelig lavere» fant retten *likevel* at oppreisning til barna ikke skulle tilkjennes. Det kan argumenteres for at dommen er streng, om mulig feilaktig sett hen til hovedregelen om å tilkjenne oppreisning.

Nedjustering av kravet foretas sjeldent, se LB-2023-69611 hvor beløpet til den skadelidte *ikke* ble lempet. At høye beløp blir «en stor økonomisk belastning» for skadevolder begrunner ikke isolert sett å sette ned beløpet, se LE-2022-119179. Overnevnte rettspraksis gir uttrykk for at oppreisningen ikke kan *falle bort* som følge av skadevolders økonomi med mindre det foreligger sterke grunner, og at det skal mye til før beløpet *lempes*. Ved oppreisning vil ofte argumenter som begrunner lemping heller anvendes i utmålingen av beløpets størrelse, jf. Lødrup (2009) s. 432. Dersom gjerningspersonen derimot er utilregnelig kan erstatningen settes ned etter skl. § 3-1. Men er skadevolders økonomi god blir lempingen mindre, se HR-2023-937-A.

2.5 Betydningen av normerte oppreisningsbeløp

Normert oppreisning vil si at erstatningen har et standardisert utgangspunkt. «Normeringsbeløpet» og «standarderstatningen» betyr det samme, se Kjelland (2023) s. 367. Ved normerte lovbrudd kan normen fravikes dersom det foreligger særlige grunner for dette. I dag er oppreisning normert for forsettlig voldtekt⁶⁵, grovt uaktsom voldtekt,⁶⁶ forsettlig drap⁶⁷ og grovt uaktsom drap,⁶⁸ når partene er voksne. Oppreisning for familievold er *ikke* normert, grunnet familievoldssakenes ulike karakter, se Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 25. Utmålingen skal derfor heller skje etter en skjønnsmessig helhetsvurdering. Forsøk på drap og voldtekt mot barn er heller ikke normerte lovbrudd. Rettspraksis viser imidlertid at retten *henviser til normbeløpene* i utmålingen av oppreisning for familievold. Dette skjedde første gang i Familievold III avsnitt 26. Det ble uttalt at normbeløpet for voldtekt kunne tillegges «en viss vekt.»

⁶⁵ Se HR-2022-980-A (Voldtektsnormering IV)

⁶⁶ Se Rt. 2012 s. 201.

⁶⁷ Se HR-2024-219-A.

⁶⁸ Se HR-2023-1035-A.

Bakgrunnen for normeringen var blant annet et økende antall saker, jf. Hagland (2017) s. 356. Utmålingen ble dessuten effektivisert for domstolen, og noe mindre belastende for skadelidte, se Kjelland (2023) s. 367. I oppgaven vil det særlig fokuseres på bruken av normen for forsettlig voldtekt i *familievoldssakene*. Oppreisning for forsettlig voldtekt ble først normert i Rt. 1988 s. 532 (Voldtektsnormering I). Deretter ble den hevet i Rt. 2003 s. 1580 (Voldtektsnormering II) og Rt. 2011 s. 743 (Voldtektsnormering III). Senest ble den oppjustert til 2G i HR-2022-980-A (Voldtektsnormering IV). Det er få rettskilder som analyserer normeringsbruken i familievoldssakene. Normeringsbruken i typetilfellene vil trekkes frem i kapittel 3, og drøftes i kapittel 4.

3 Analyse av typetilfeller

3.1 Innledning

Ved siden av å redegjøre for hovedtrekk, ønsket jeg å analysere rettens utmålingspraksis i saker om ulike typetilfeller av familievold. Jeg har valgt å analysere partnervold (3.2), foreldres vold mot barn (3.3), og partners vold mot partner og barn (3.4). Dette er de vanligste typetilfellene familievold, men det fins naturligvis flere varianter. Inndelingen baserer seg på relasjonene, herunder hvem som mishandler hvem. Et metodisk alternativ hadde vært å kategorisere typetilfellene etter voldens innhold. Men voldens innhold er *momenter*, som går igjen i sakene. Etter min mening er det derfor hensiktsmessig å analysere momentene på tvers av typetilfellene.

Kapittel 3 vil illustrere hvordan momentene i kapittel 2 fremtrer i saker om ulike typetilfeller. Retten anvender *utmålingsmomenter* i varianter som er karakteristiske for typetilfellet, for eksempel «fryktregime» som er en karakteristikk av handlingens karakter og grovhet. Retten anvender også *argumentasjonslinjer* i varianter som er karakteristiske for typetilfellet, slik som «differensiering» mellom ulike barn på grunn av ulike skadevirkninger. Ofte er momentet og/eller argumentasjonslinjen fremtredende og vektlegges i mange saker. I noen saker er momentet tydelig erstatningsforhøyende. Momentenes vekt, for eksempel *hvor* erstatningsforhøyende momentet er, kan vanskelig fastslås. Årsaken er at retten sjeldent begrunner momentenes vekt, men at tolkninger naturligvis kan gjøres ut fra premissene. Dessuten er utmålingen alltid en helhetsvurdering. Som presisert i HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser):

«I den enkelte saken vil det kunne variere hvilke momenter som har størst vekt.» (Avsnitt 19)

Hvert delkapittel innledes med en «oversikt.» Her gis en kort introduksjon til typetilfellet og de mest sentrale dommene. Videre forklares økonomi- og medvirkningsmomentenes fremtreden, og deretter presenteres de utmålingsmomenter som er fremtredende for typetilfellene. Det gis også et sammendrag av erstatningsnivåene. I «bruken av normeringsbeløp» vurderes normeringsbruken fremtreden. Til sist drøftes de momenter og/eller argumentasjonslinjer som er karakteristiske for hvert typetilfelle, og som undertegnede mener kvalifisere til særskilt drøftelse. Disse er skilt ut i delkapitler for å fremheve deres betydning.

3.2 Partnervold

3.2.1 Argumentasjonslinjer og normeringsbruk

Oversikt: Det første typetilfellet jeg har valgt å studere nærmere er familievoldssaker om oppreisning for partners mishandling av partner. Dette omtales ofte som *partnervold*. Vold mot både nåværende og tidligere ektefelle og samboer kan rammes etter strl. § 282 bokstav a.⁶⁹ Men også kjærester og parliggende forhold, jf. strl. § 282 første ledd bokstav d. Etter blant annet mediedekning av partnerdrap har partnervold i Norge fått økt politisk og juridisk oppmerksomhet i nyere tid. Det er likevel lite teoretisk dekning om oppreisningserstatning for partnervold.

De første partnervoldsakene i Høyesterett om oppreisning er Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) og Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell). Deretter kom Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) og Rt. 2007 s. 1537 (Familievold IV), de første familievoldssakene med normeringsbruk. De neste og nyeste sakene er Rt. 2014 s. 392 (Familievold VI), HR-2020-1345-A (Ektefellemishandling) og HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser).⁷⁰ I tillegg fins omfattende lagmannsrettspraksis om partnervold. Av de overnevnte er det Familievold IV, Ektefellemishandling og Mishandling og intimitetskrenkelser som gjelder som gjelder mishandling.

Gjennomgangen av partnervoldsakene viser at vurderinger av partenens økonomi og skadelidtes medvirkning er lite fremtredende momenter. Medvirkningssynspunkter førte ikke frem i LB-2019-109120 og LB-2023-52505. Noen særlig fremtredende argumentasjonslinjer i partnervoldsakene skiller seg ut og vil behandles. Dette er vektleggingen av at partneren har levd i fryktregime (3.2.2) og saker hvor skadelidte har en særlig sårbarhet (3.2.3).

Partnervoldsakene i Høyesterett har gjennomgått beløpshevinger. I for eksempel Familievold III ble samboeren tilkjent 40 000 kroner i 2005. Deretter ble en samboer i 2007 tilkjent 60 000 kroner i Familievold IV, og retten uttalte i avsnitt 31 at det i rettspraksis har vært «en utvikling i retning av en heving av oppreisningsbeløpene, som tidligere ofte har vært svært lave.» I 2014 ble samboeren tilkjent 100 000 kroner i Familievold VI, som følge av straffskjerpelse i straffeloven. Flere av mishandlingssakene i lagmannsrettspraksis har de seneste årene ligget på mellom 80 000–300 000 kroner, avhengig av sakens innhold. Utmålinger på over 150 000 kroner er reservert til de særlig alvorlige sakene. Partnervoldsaker som subsumeres under andre straffebud, tilkjennes lavere beløp.⁷¹ Se for eksempel LB-2023-63624 hvor partneren ble tilkjent 30 000 kroner for grov kroppskrenkelse jf. strl. § 272 jf. § 271 ved slag og kvelertak.⁷²

⁶⁹ Etter Rt. 2011 s. 469 ble tidligere samboere inntatt ved lovendring, se Prop. 105 L (2010–2011) s. 26.

⁷⁰ Etter en nærmere vurdering behandles HR-2021-1332-A som en partnervoldssak, ettersom at dommen omhandler ektefellen. Det bemerkes likevel at også barna ble tilkjent oppreisning i lagmannsretten, se LE-2019-116479.

⁷¹ Se LA-2020-154392 om nedsubsummeringens påvirkning på beløpet.

⁷² Se LB-2023-110146 om samme beløp.

Bruken av normeringsbeløp: De første familievoldssakene i Høyesterett med normeringsbruk var partnervoldsaker. Dette ble først gjort i Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 26, hvor retten uttalte at normbeløpet «må kunne tillegges en viss vekt ved vurderingen av hvilket nivå oppreisningen bør ligge på.» At normbeløpet for voldtekt kan tillegges en viss vekt er fulgt opp i etterfølgende partnervoldsaker i Høyesterett⁷³ og i en rekke lagmannsrettsdommer.⁷⁴ I partnervoldsakene er normeringsbruken *fremtredende*. Med dette menes at den går igjen i flere saker. Men det er også en rekke eksempler på partnervoldsaker hvor retten *ikke* nevner noe om normbeløpet for voldtekt, både i Høyesterett⁷⁵ og lagmannsrettene.⁷⁶ Dette bekrefter at partnervoldsakene ikke er fullt ut konsistente i normeringsbruken, men at retten varierer.

En rekke partnervoldsaker omhandler mishandling med voldtekt og/eller andre seksuelle krenkelser. Her er rettspraksis konsistente i å henvise til normbeløpet for voldtekt. Dette er naturlig, ettersom normbeløpet får en mer direkte anvendelse, se HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser) om mishandling og grovt uaktsomme samleier mot ektefellens vilje. Lignende normeringsbruk ser man i LF-2021-37123 om mishandling og forsøk på voldtekt jf. strl. § 291 jf. § 16 og LA-2022-27666 om mishandling og voldtekt jf. strl. § 292 jf. § 291.

I LG-2023-79722 ble tiltalte dømt for mishandling, men *frikjent* for voldtekt jf. strl. § 292. Men under det sivile kravet fant flertallet at det var «tvilløst» at tiltalte hadde ført en ølboks inn i samboerens skjede, samt gjennomført anale samleier mot hennes vilje som en del av mishandlingen. Retten uttalte at «for slike krenkelser» er nivået «normert til 2 G.» Beløpet ble satt til 320 000 kroner for intimitetskrenkelsen og mishandlingen.

3.2.2 Fryktregime

Et fremtredende moment i partnervoldsakene som vil behandles særskilt, er at retten vektlegger at fornærmede har levd i et fryktregime, ofte omtalt som «trusselregime», «kontrollregime» eller «mishandlingsregime.» Termen anvendes når offeret har levd med vold over tid, på en slik måte at det er naturlig å karakterisere dette som et «regime.» Når retten trekker frem at offeret har levd under et fryktregime, går dette på krenkelsenes karakter og objektive grovhet. Mange familievoldssaker kan karakteriseres som et fryktregime, men ikke alle. Sakene viser at graden og karakteren av det regime som er skapt, tillegges betydning i utmålingen av beløpet.

⁷³ Se f.eks. Rt. 2007 s. 1537 (Familievold IV) avsnitt 32, HR-2020-1345-A (Ektefellemishandling) avsnitt 30-31 og HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser) avsnitt 36 om normeringsbruk.

⁷⁴ Se f.eks. LB-2019-101617, LB-2021-10560, LB-2022-112757 og LA-2023-42962 og LB-2023-47826-2 om normeringsbruk.

⁷⁵ Se f.eks. Rt. 2005 s. 289 (Sprengladning) og Rt. 2014 s. 392 (Familievold VI) *uten* normeringsbruk.

⁷⁶ Se f.eks. LG-2020-186132, LB-2021-71187 og LF-2023-89743 *uten* normeringsbruk.

Fryktregime er i seg selv en psykisk krenkelse, slik som trusler og kontroll. Men som regel skjer dette i kombinasjon med fysisk vold, slik at det skapes et «regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold» jf. HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling) avsnitt 15. Ektefellen ble tilkjent 80 000 kroner for 10 måneder med fryktregime. Den dominerende delen av mishandlingen var psykisk. Det er altså ikke isolert sett avgjørende hvorvidt de enkelte krenkelsene har vært psykiske og/eller fysiske, så lenge de har skapt et fryktregime.

Det er ingen regler for hvor lang tiden må være for å karakterisere mishandlingen som et regime. I LG-2023-9772 ble fornærmede tilkjent 120 000 kroner for samboerens regime i 5 måneder. Tidsperioden i et fryktregime trer ofte i bakgrunnen i utmålingen. Dette bekreftes av at det ofte ikke er store beløpsmessige sprik mellom lang og kort tid. Om en for eksempel sammenligner saker hvor fryktregime ble vektlagt, ble de skadelidte tilkjent 100 000 kroner for mishandling i ca. 10 måneder,⁷⁷ 3 og et halvt år⁷⁸ og for 5 år og 3 måneder.⁷⁹ I saker med *langvarig* fryktregime, ble en samboer tilkjent 130 000 kroner for 12 år og 150 000 kroner for rundt 10 år.⁸⁰ Det bemerkes at disse to sakene gjaldt grov mishandling med betydelige skader.

Særlig grove krenkelser i et fryktregime, kan tale for høyere beløp. At alvorlige krenkelser møtes med høy oppreisning gjelder i alle familievoldssakene. Det karakteristiske ved partnervoldsakene er at dersom fornærmede har levd i et fryktregime, kan det utmåles høy oppreisning selv om hendelsene isolert sett er *mindre grove*, se for eksempel LB-2021-71187. Skadelidte ble tilkjent 130 000 kroner for mishandling i 12 år, selv om enkelthandlingene mot partneren i seg selv *ikke* var av «de mest graverende», og det forelå *ikke* et stort potensial for fysisk skade.

I flere dommer vektlegges det at skadelidte har fått, eller har risiko for å få skadevirkninger som følge av partnerens fryktregime. I partnervoldsaker om fryktregime gjelder *et mildt årsakskrav*, det kreves altså ikke at det med sikkerhet kan konstateres at skadevirkningene skyldes fryktregime alene.⁸¹ Et særtrekk ved fryktregimetermen er at *risikoen for skadevirkninger* ofte vektlegges, fordi «risikoen for psykiske ettervirkninger» etter å ha levd lenge i et fryktregime «er stor», jf. LH-2021-38120. Partneren hadde ikke fått fysisk skade, men levde i frykt. En slik argumentasjon gir skadelidte bedre beskyttelse, og styrker kompensasjonshensynet.

Gjennomgangen av partnervoldsakene viser at fryktregime ofte er et *utmålingsmoment*, og at regimets varighet og alvorlighet taler for ulike beløp. En sak som gis særskilt behandling er

⁷⁷ Se LA-2019-31102 om ca. 10 måneder.

⁷⁸ Se LF-2021-35439 om 3 og et halvt år.

⁷⁹ Se LH-2021-38120 om 5 år og 3 måneder.

⁸⁰ Se LB-2021-71187 om 12 år og LG-2021-97172 om rundt 10 år.

⁸¹ Se LG-2022-117337 og LF-2023-11902 om skadevirkninger som skyldtes flere årsaksfaktorer.

LG-2023-94982. Flertallet kom til at strl. § 282 ikke var overtrådt. Det var *ikke* «dannet et mønster» med «regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold.» Dette til tross for at flertallet fant fornærmedes atferd «meget kritikkverdig og også straffbar.» Tiltalte ble dømt for kroppskrenkelse mot samboeren jf. strl. § 271. Mindretallet mente derimot at fornærmede levde i et «regime» preget av frykt, og at den vold som fant sted underbygget dette. Mindretallet konkluderte at saken lå i *kjerneområdet* til strl. § 282.

Flertallet i lagmannsretten gir inntrykk av at regimetermen er et vilkår for hvorvidt straffebudet var overtrådt. De vedvarende og gjentakende krenkelser er riktignok i kjernen av strl. § 282, se Rt. 2012 s. 835 avsnitt 13.⁸² Men det er ikke et absolutt krav til at det må foreligge et lengre regime. Enkeltstående handlinger kan rammes, jf. 2012-dommens avsnitt 14.⁸³ Men også korte tidsperioder.⁸⁴ *Begrunnelsen* for at dette trekkes frem, er for å bemerke at flertallets tilnærming til fryktregimetermen fikk store konsekvenser for oppreisningen. Når saken ble subsumert som kroppskrenkelse, uttalte retten at erstatningsnivået ved kroppskrenkelse bør ligge «markert under» det som tilkjennes ved mishandling jf. strl. § 282. Beløpet ble derfor satt til 50 000 kroner for fysisk og psykisk partnervold. Det bemerkes at dommen er avsagt under dissens.

3.2.3 Skadelidtes særlige sårbarhet

Fornærmedes *særlige sårbarhet* er et fremtredende moment i partnervoldsakene. Den psykologiske bindingen i et familieforhold er i seg selv en sårbarhet, og et skjerpene moment i alle familievoldssaker.⁸⁵ Partnervoldsakene viser at det kan vektlegges særskilt dersom skadevolder i tillegg utnytter en sårbarhet hos skadelidte, som partneren *har vært klar over*. Utnyttelse av skadelidtes sårbarhet gjør volden mer klanderverdig, og forsterker *skadevolders skyldgrad*.

To partnervoldsaker fra Høyesterett illustrerer momentet. I HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser) avsnitt 23 la retten særlig vekt på at ektefellen hadde kommet til Norge i voksen alder, ikke kjente norsk språk, kultur og samfunnsforhold. Kvinnen ble tilkjent 250 000 kroner for 9 år med mishandling og 3 år med seksuelle krenkelser. I HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling) ble det fremhevet at ektefellen ikke pratet norsk og ikke hadde nettverk i Norge. Det ble også uttalt at fornærmede var sårbar fordi hun hadde vært utsatt for vold fra far og tidligere ektemann, noe ektemannen var kjent med. Vektlegging av at offeret er tidligere utsatt for vold er fulgt opp i underrettspraksis. I LB-2019-101617 ble det fremhevet at skadevolder «var klar over» at fornærmede tidligere hadde opplevd partnervold og var derfor sårbar.⁸⁶

⁸² Se Rt. 2010 s. 129 (Fryktregime II) avsnitt 21 og Rt. 2013 s. 329 (Fryktregime III) avsnitt 14.

⁸³ Se f.eks. LH-2021-27483 om typetilfelle 3.4.

⁸⁴ Se LH-2021-104179, 3 måneder vold ble ansett som mishandling. Saken gjelder typetilfelle 3.4.

Se også LH-2017-197222, 4 måneder vold som ble ansett som mishandling. Saken gjelder partnervold.

⁸⁵ Hagland (2017) s. 355.

⁸⁶ Se LB-2021-71187 hvor fornærmede tidligere var utsatt for voldtekt.

Det er utnyttelse av den sårbarhet som partneren *hadde kunnskap om*, som forsterker skyldgraden. I LB-2021-31074 uttalte retten at samboeren «var klar over» sårbarheten, og at hans handlinger var derfor «mer klanderverdig.» I LB-2021-142718 ble det bemerket at tiltaltes «grad av skyld» var «større enn vanlig» fordi kjæresten kjente fornærmede godt og var «fullt klart over fornærmedes svake psykiske helse knyttet til en vanskelig barndom.» Ytterligere eksempler på sårbarhet er ung alder jf. LF-2023-89743⁸⁷, graviditet jf. LG-2021-92279,⁸⁸ avhengighet til rusmidler jf. LF-2021-83393 og personlighetsforstyrrelse, angst og depresjon jf. LA-2023-135973.

En erstatningsrettslig hovedregel er å ta skadelidte som vedkommende er. Det skal tilkjennes full erstatning selv om man er sårbar og sensitiv for skadevirkninger, jf. Kjelland (2008) s. 58. Vold mot en sårbar partner forverrer ofte skadevirkningene. I enkelte saker vektlegges skadene uten at disse knyttes mot sårbarheten.⁸⁹ I andre saker vurderes de i sammenheng, for å tydeliggjøre at sårbarheten kan ha forverret skadene.⁹⁰ I noen saker blir sårbarheten knyttet til *en variant av det milde årsakskravet til skadevirkningene*. Retten vurderer da om mishandlingen er en *medvirkende årsak*, eller om skadevirkningene skyldes sårbarheten alene. Logikken i årsakskravet er at et særlig sårbart offer ofte er mer sensitiv for store skadevirkninger. Skal store skader begrunne *et høyt beløp*, må det konstateres at skadene også skyldes mishandlingen, ikke bare sårbarheten alene. Men kravet i seg selv er mildt, se for eksempel LB-2021-31074.

LA-2021-154820 skiller seg noe fra de øvrige eksemplene. Fornærmede var gravid og levde under partnerens mishandling i underkant av 4 år. Hun ble blant annet forsøkt påtvunget å ha hjemmefødsel av partneren. Retten henviste til sammenliknbar praksis, og uttalte i utmålingen at fornærmedes skader «ikke [var] tilsvarende i vår sak som i enkelte av de andre.» Kvinnen ble derfor tilkjent 75 000 kroner. For det første ble det *ikke* vektlagt at fornærmede var gravid, og dermed et sårbart offer. For det annet er 75 000 kroner for 4 år mishandling et relativt lavt beløp sammenlignet med lignende saker. For det tredje var begrunnelsen for beløpet i saken at skadevirkningene ikke var like alvorlige som i de sammenliknbare sakene.

Slike sammenligninger av ulike ofres skadevirkninger som avgjørende for beløpet, er ikke noe en ser veldig mye av i familievoldssakene. Én mulig forklaring på hvorfor sårbarheten ikke ble vektlagt i 2021-dommen *kan* være at skadelidtes særlige sårbarhet kun er erstatningsforhøyende der det foreligger betydelige skadevirkninger som står i årsakssammenheng med sårbarheten, hvilket retten mente ikke var tilfellet her. Dette har uansett ikke mer enn eksempelverdi. Det kan diskuteres hvorvidt utmålingen er for streng, sett hen til øvrig konsistent praksis.

⁸⁷ Se LA-2023-42962 om fornærmedes unge alder.

⁸⁸ Se LB-2021-10560 om fornærmedes graviditet.

⁸⁹ Se HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser) og HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling).

⁹⁰ Se LB-2021-142718 og LF-2023-89743 for lignende argumentasjon.

3.3 Foreldres vold mot barn

3.3.1 Argumentasjonslinjer og normeringsbruk

Oversikt: Det neste typetilfellet er familievoldssaker om oppreisning for foreldres vold mot barna. Vold mot både slektninger i nedstigende linje, husstand og omsorg kan rammes etter strl. § 282. Dermed kan barna være både egne barn, stebarn, fosterbarn og andre barn som de voksne har en relasjon til. I noen saker utfører begge foreldrene mishandling, i andre saker er det en aleneforsørger som mishandler barna. En særskilt variant er der den ene forelderen er passiv tilskuer til den andres vold. Det kan både være tilfellet at den passive part ikke er en del av straffesaken,⁹¹ mens i andre tilfeller kan den passive part dømmes for passiv medvirkning.⁹²

Det er fem sentrale dommer fra Høyesterett som behandler oppreisning for dette typetilfellet, samt underrettspraksis. Høyesterettsdommene er Rt. 2004 s. 595 (Familievold I) om vold til «oppdragende» formål, Rt. 2015 s. 1115 (Familieøkonomi) og HR-2019-1675-A (Anoreksi), alle tre om mishandlingsbestemmelsen. Dommene HR-2019-440-A (Æresdrap) og Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode) er også sentrale, selv om disse sakene vurderer andre straffebud. Mye taler for at disse sakene kunne vært behandlet som mishandlingstilfeller.⁹³

Partenes økonomi og skadelidtes medvirkning er lite fremtredende i dette typetilfellet. Rt. 2015 s. 1115 (Familieøkonomi) og LH-2023-22442 gjelder dette typetilfellet og ble behandlet i 2.4.7. Det som derimot er fremtredende for typetilfellet er saker som vektlegger at barnet er utsatt for omsorgssvikt (3.3.2). Det er også fremtredende at retten tilkjenner differensiert oppreisning til ulike barn (3.3.3). Det bemerkes at omsorgssviktmomentet innholdsmessig har likhetstrekk til fryktregimetermen ved partnervold. Analytisk kan den likne på *en variant av fryktregime*. Men retten omtaler ofte særskilt at barna er utsatt for «omsorgssvikt». Derfor er denne termen valgt.

I Familievold I ble sønnene tilkjent 15 000 kroner hver. I Familieøkonomi-dommen ble sønnene tilkjent 40 000 kroner hver. Mishandlingssakene ligger i dag mellom 80 000–200 000 kroner, hvor saker over 100 000 kroner ofte gjelder de grovere sakene.⁹⁴ Det får også konsekvenser for utmålingen om volden ikke rammes av strl. § 282. I LG-2023-118917 ble faren frikjent fra tiltalen om mishandling i 4 år av døtrene og grove voldtekter av en datter, men ble *dømt for kroppskrenkelse*. Døtrene ble tilkjent 50 000 og 30 000 kroner.⁹⁵ I LG-2020-46653 ble foreldrene *frifunnet* fra både mishandling og kroppskrenkelse, men flertallet fant det sannsynlig at noe fysisk vold hadde skjedd. Barna ble tilkjent 20 000 kroner hver.

⁹¹ Se Rt. 2004 s. 595 (Familievold I).

⁹² Se HR-2019-2205-A (Passiv medvirkning I) og HR-2020-1343-A (Passiv medvirkning II).

⁹³ Se HR-2019-440-A (Æresdrap) avsnitt 39.

⁹⁴ Se f.eks. LB-2019-19114 om mishandling av spedbarn og LA-2021-124882 om mishandling i 10 år.

⁹⁵ Se LB-2020-35409 om frifinnelse fra mishandling, hvor barna ikke ble tilkjent oppreisning.

Bruken av normeringsbeløp: Det fins eksempler på at normeringsbeløpet for voldtekt blir nevnt i saker om dette typetilfellet.⁹⁶ Men domsmaterialet etterlater et inntrykk av at normeringsbruken er noe mindre fremtredende i disse sakene. Normeringsbeløpet om voldtekt ble ikke nevnt i Rt. 2004 s. 595 (Familievold I) og Rt. 2015 s. 1115 (Familieøkonomi). Heller ikke i en rekke lagmannsrettsdommer.⁹⁷ Retten uttaler heller at det ikke er noen norm for familievold og at «erstatningen skal fastsettes til det retten finner rimelig», se LA-2022-56426. Derimot i saker som ender med barnets død, er det blitt sett hen til normeringsbeløpet for uaktsomt drap på grunn av «likhetstrekk i straffverdigheten», se HR-2019-1675-A (Anoreksi) avsnitt 87.

Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode) og HR-2019-440-A (Æresdrap) er to særlige saksforhold som gjelder andre straffebud enn strl. § 282. Hjerneskode-saken gjaldt en far som mistet sin 5 måneder gamle sønn i bakken, og unnlot å skaffe han helsehjelp. Sønnen fikk en hjerneskode. Faren ble dømt til overtredelse av hensettelse i hjelpeløs tilstand med fare for liv jf. strl. § 243 jf. § 242, og dømt til å betale oppreisning jf. skl. § 3-5 bokstav a. I avsnitt 29 henviste retten til normbeløpene for drap og voldtekt, og uttalte at saken gjaldt «en helt annen type rettskrenkelse.» Men normbeløpene var «ikke uten interesse», særlig fordi de helt nylig var høynet.

I Æresdrap-saken ble faren dømt for grove trusler jf. strl. § 264. Retten uttalte i avsnitt 52 at det ikke var fastsatt noen norm for grove trusler. Høyesterett viste deretter til flere normbeløp for andre lovbrudd. Disse to eksemplene på saker om foreldres mishandling av barna, illustrerer hvordan Høyesterett henviser til normeringsbeløpene i utmålingen i saker som omhandler andre straffebud enn strl. § 282, fordi det foreligger lite sammenliknbar praksis.⁹⁸

3.3.2 Foreldres omsorgssvikt

Et fremtredende moment i dette typetilfellet er at barnets eneste omsorgsperson(er) har mishandlet, slik at det skjer en *omsorgssvikt* i barnets liv. Kjernen i momentet er at når mishandlingen skjer av barnets eneste omsorgsperson, innebærer omsorgssvikten en utnyttelse av *for nærmedes særlige sårbarhet* og den *psykiske bindingen* mellom partene. Dette er en utnyttelse som forsterker *skadevolders skyld*. At utnyttelse av barns særlige sårbarhet og den psykiske bindingen mellom partene forsterker skadevolders skyld, fremheves særskilt i disse sakene. I noen saker fremtrer det mer generelt, i andre saker vektlegges det som erstatningsforhøyende.

⁹⁶ Se f.eks. LB-2012-80296 og LB-2022-45712 med normeringsbruk.

⁹⁷ Se f.eks. LB-2019-19114, LA-2021-124882, LB-2021-169909, LB-2021-96268, LA-2022-56426, LH-2022-8669, LG-2022-48455-2 og LG-2023-118917 *uten normeringsbruk*.

⁹⁸ Se Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode) avsnitt 30.

I Rt. 2015 s. 1115 (Familieøkonomi) ble det i avsnitt 25-26 bemerket at den tiltalte var den sentrale omsorgspersonen i familien, og at barna var «i en svært sårbar situasjon.» I HR-2019-440-A (Æresdrap) avsnitt 39 ble det fremhevet at fordi faren var barnas nærmeste omsorgsperson, utgjorde de grove truslene et «alvorlig brudd på den fortrolighet, tillit og omsorg barn har krav på.» Dette er fulgt opp i konsistent underrettspraksis, eksempelvis LF-2019-118843.⁹⁹

Det er *erstatningsforhøyende* dersom omsorgssvikts grovhet er stor. I for eksempel HR-2019-1675-A (Anoreksi) avsnitt 49, ble morens unnlatelse av å gi den anoreksisyrke datteren nødvendig helsehjelp, beskrevet som «grov omsorgssvikt.» I Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode) hadde den 5 måneder sønnen som ble mistet i bakken av sin far, blitt utsatt for «meget grov omsorgssvikt». Retten uttalte at nivået burde «avspeile barns behov for beskyttelse mot vanskjøtsel og forsømmelig behandling.» Det forelå ikke sammenliknbar praksis med så store skader på et lite barn, og beløpet måtte «settes forholdsvis høyt.» Sønnen ble tilkjent 300 000 kroner. I LF-2020-2795-2 ble datteren tilkjent 200 000 for foreldrenes grove omsorgssvikt i 15 år.

Et særtrekk ved vurderingen av omsorgssvikten er *tidsmomentet*. Tiden vektlegges både der den er kort og der den er betraktelig lengre, når de fornærmede er barn som har levd under omsorgssvikt. I LA-2022-56426 ble 5 år betegnet som «lang tid». I LG-2022-48455-2 ble 2 og et halvt år omtalt som mishandling som hadde «vedvart over tid.» I LB-2019-19114 uttalte retten at 2 og en halv måned mishandling objektivt sett ikke er lenge, men at «det utgjorde en betydelig del av tvillingens korte liv.» Spedbarna ble tilkjent 150 000 og 100 000 kroner. Denne tilnærmingen til tidsmomentet, innebærer et bedre erstatningsvern for de fornærmede barna.

Et eksempel som skiller seg ut er LH-2022-8669 om foreldrenes delt omsorg. Kjernen i omsorgssviktmomentet er at barnas omsorgsperson(er) har mishandlet. Men det *kan* virke som at momentet får begrenset vekt dersom barnet har *en fungerende omsorgsperson*. Dommene viser at det i flere saker hvor barnets eneste omsorgsperson(er) mishandler, blir tilkjent oppreisning i sjiktet over og under 100 000 kroner. *Derimot* i LH-2022-8669 var far fraskilt men foreldrene hadde delt omsorg. Barnet praktiserte en til to uker hos hver av foreldrene. Sønnen hadde dermed en fungerende omsorgsperson, og ble tilkjent 60 000 kroner. At omsorgssviktmomentet får mindre vekt dersom barnet har en fungerende omsorgsperson er ikke eksplisitt uttalt. Det er likevel en mulig tolkning basert på dommen, og har eksempel verdi i denne sammenheng.¹⁰⁰

⁹⁹ Se også LG-2020-131121.

¹⁰⁰ Sml. LH-2023-101659 om en fungerende omsorgsperson.

Overnevnte LH-2022-8669 om delt omsorg er et eksempel på en sak som avviker med øvrig praksis. Mishandlingen vedvarte i 4 år. Hvis en sammenligner blir det tilkjent 100 000 kroner for 3 år og 9 måneder mishandling i LA-2022-2673, og 100 000 kroner for 5 år mishandling i LA-2022-56426. I saken om delt omsorg ble sønnen tilkjent 60 000 kroner, hvilket er *samme beløp* som ble tilkjent i LH-2023-171424 om vold i «nedre sjikt» av strl. § 282 på noe i underkant av 2 år. Dette taler for at beløpet til sønnen i saken om delt omsorg er noe strengt sett hen til lignende praksis. Eller at det i alle tilfelle burde vært begrunnet nærmere.

3.3.3 Differensiering mellom flere barn

I flere av sakene om dette typetilfellet foretas en *differensiering* i utmålingen. Differensiering «mellom» fornærmede er en term som retten selv bruker.¹⁰¹ Dette betyr at barna av ulike grunner tilkjennes ulike beløp. Retten differensierer både i mishandlingssaker, og i familievoldssaker om andre straffebud.¹⁰² Av de sentrale høyesterettsdommene om dette typetilfellet, er det kun i HR-2019-440-A (Æresdrap) at retten foretar en differensiering mellom flere barn. Det fins også en rekke eksempler på differensiering i lagmannsrettspraksis om dette typetilfellet.

En mye anvendt begrunnelse for differensiering, er dersom et barn har vært utsatt for objektivt grovere krenkelser enn de andre barna. *Handlingenes objektive grovhet* kan som gjennomgått i 2.4.2 omhandle både sider ved straffebudet, handlingens karakter, hyppighet og varighet i tid. Et eksempel er forhøyet beløp til det barnet som har fått mest alvorlig mishandling mot seg, se LB-2022-45712. Et annet eksempel er tidsperioden jf. LB-2021-96268, hvor datteren som var utsatt i lengst tid, 11 år, fikk tilkjent mer enn søsknene. Søsknenes beløp blir behandlet på neste side. Differensiering grunnet handlingens objektive grovhet kan også innebære forhøyet beløp til det barnet som har vært utsatt for flest antall krenkelser, se LG-2023-118917.

En særlig variant er differensiering etter hvorvidt barna har vært utsatt for *direkte og/eller indirekte mishandling*. Det er sikker rett at «den indirekte virkning mishandling av barnets nærstående har for barnet» *kan* innebære en krenkelse etter strl. § 282, se Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) avsnitt 22.¹⁰³ I for eksempel LB-2019-155364 fikk 2 søstre mindre enn den tredje søsteren fordi de i sin helhet var utsatt for indirekte mishandling, og direkte mishandling i beskjeden grad. I LA-2020-52583 ble faren, og moren ved medvirkning, dømt for mishandling av 2 barn som fikk 70 000 kroner hver. Det tredje barnet ble slått én gang, og hadde vært vitne til vold. Den indirekte eksponeringen ble *ikke* ansett som mishandling. Faren ble dømt for kroppskrenkelse og datteren ble tilkjent 30 000 kroner. Hun hadde vært mildere behandlet, og forskjellen var så «markert» at hun måtte få et «vesentlig lavere beløp».

¹⁰¹ Se LB-2021-124882 og LB-2021-96268 om argumentasjonen.

¹⁰² Se HR-2020-440-A (Æresdrap) om grove trusler og LF-2020-11690 om kroppskrenkelser.

¹⁰³ Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) gjelder typetilfelle 3.4.

Handlingenes grovhet og *fornærmedes skadevirkninger* vurderes ofte sammen i differensieringen. Grove handlinger har ofte et større skadepotensial og resulterer i verre skadevirkninger. I HR-2020-440-A (Æresdrap) var datter og sønn blitt utsatt for «særdeles alvorlig trusler» om æresdrap. Faren mente at datteren hadde ødelagt familiens ære, og truslene innebar både at faren skulle skade og drepe barna, samt trusler ovenfor sønnen om at han måtte drepe søsteren. I differensieringen i avsnitt 56 ble det uttalt at truslene hadde særlig rammet datteren «hardt.» Truslene rammet datteren særlig hardt fordi truslene omhandlet henne, men også fordi datteren fikk alvorlige skadevirkninger. Hun hadde blant annet selvskadet seg og gjort flere selvmordsforsøk. Datteren ble tilkjent 80 000 kroner og sønnen ble tilkjent 60 000 kroner.

Det *milde årsakskravet til fornærmedes skadevirkninger* gjelder også der skadevirkningene anvendes som en begrunnelse for differensiering, og der skadene skyldes familievold og barnets sårbarhet.¹⁰⁴ I LB-2021-96268 ble datteren tilkjent et høyere beløp enn søsknene da hun var blitt mishandlet lengst og grovest, hadde utviklet PTSD og var sårbar. Retten uttalte om hennes PTSD at hun hadde vært tidligere «utsatt for også andre belastende livshendelser» og at det *ikke* kunne «legges til grunn som bevist at farens handlinger alene» hadde utløst diagnosen. Hun ble likevel tilkjent 90 000 kroner, mens de 4 søsknene ble tilkjent 70 000 kroner. Et slikt mildt årsakskrav styrker prevensjonshensynet, fordi barnet får tilkjent høyere beløp for familievolden selv om sårbarheten har bidratt til skadevirkningene, jf. Kjelland (2008) s. 58.

En særlig variant er forhøyet beløp dersom et barn er utsatt for vold med et særlig *stort skadepotensiale*. I LB-2019-19114 ble 2 tvillinger som var spedbarn tilkjent 150 000 og 100 000 kroner for morens mishandling i 2 og en halv måned.¹⁰⁵ Begrunnelsen for differensieringen var skadene, skadepotensialet og skadefølgene. Ved én hendelse hadde den ene tvillingen fått påført pennebåndskade, hode- og øyeskade og armbrudd. Skadepotensialet var betydelig. Tvillingene hadde ikke fått varige skader, men det ble fremhevet at det knyttet seg «usikkerhet til konsekvensene» til den ene tvillingens skader. 50 000 kroner er en høy differensiering. Eksempelet viser at retten er tilbørlig til å tillegge et stort skadepotensiale mye vekt.

Det fins også saker om dette typetilfellet hvor retten *ikke* differensierer. Dette kan være fordi voldens grovhet og skadevirkningene i stor grad like for barna, jf. for eksempel Rt. 2004 s. 595 (Familievold I) og Rt. 2015 s. 1115 (Familieøkonomi).¹⁰⁶ Eller fordi ulikhetene mellom barna er så lite fremtredende at det ikke gir tilstrekkelig grunnlag for å differensiere, se LG-2020-35312. Det ene barnet gikk til «omfattende behandling.» Det andre barnet gjorde ikke det, men det var sannsynlig med behov for behandling i fremtiden. Begge ble tilkjent 80 000 kroner.

¹⁰⁴ Se LB-2022-45712 og LG-2023-118917 om fornærmedes særlige sårbarhet.

¹⁰⁵ Se HR-2020-1343-A (Passiv medvirkning), det strafferettslige medvirkningsspørsmålet gikk til Høyesterett.

¹⁰⁶ Se også LA-2020-7022, LG-2020-131121, LA-2022-56426 og LA-2022-2673.

3.4 Vold mot partner og barn

3.4.1 Argumentasjonslinjer og normeringsbruk

Oversikt: Det tredje typetilfellet er familievoldssaker om partner og barns rett til oppreisning for partner/forelders mishandling av partner og barn. Både «partner» og «forelder» vil anvendes, avhengig av sammenhengen. Typetilfellet omfatter dermed saker hvor det foreligger en kombinasjon av partnervold og vold mot barna. I disse dommene er ofte hele familien rammet av partnerens vold. Sakene er derfor av de mer komplekse. Det bemerkes at i enkelte saker er partneren offer for vold selv om partneren ikke krever oppreisning.

Det er to sentrale dommer fra Høyesterett om mishandling av partner og barn, som behandler oppreisning. Dette er Rt. 2004 s. 1794 (Familievold II) og Rt. 2010 s. 949 (Familievold V). Analysen av typetilfellets argumentasjonslinjer må derfor utfylles med eksempler fra underrettspraksis. Likt som for de øvrige typetilfellene er partenens økonomi lite fremtredende. Medvirkningssynspunktene i Rt. 2004 s. 1794 (Familievold II) behandlet i kapittel 2.4.6 førte ikke frem. Jeg har ikke funnet ytterligere eksempler om typetilfellet med lignende argumentasjon.

Differensiering mellom de fornærmede er fremtredende i dette typetilfellet. Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) er den første høyesterettsdommen om dette typetilfellet hvor det differensieres. Typetilfellet forklares derfor gjennom to hovedskiller, differensiering av oppreisningen mellom partner og barn (3.4.2) og mellom barna (3.4.3). En fremtredende begrunnelse for differensiering i dette typetilfellet, er hvorvidt barna er utsatt for direkte og/eller indirekte mishandling.

I Familievold II-dommen ble sønnen tilkjent 50 000 kroner. Moren krevde ikke oppreisning. Førstvoterende uttalte i avsnitt 48 at beløpet var «nøktern beregnet.» Dette *kan* tolkes som at retten kunne ha tilkjent et høyere beløp i 2004. I Familievold V tilkjennes 90 000 til datter, og 70 000 kroner til mor. De fleste mishandlingssakene ligger i dag på 80 000–300 000 kroner, avhengig av sakens innhold. Sakene som tilkjennes over 150 000 kroner gjelder ofte grovere tilfeller. Sakene oppmot 300 000 kroner gjelder ofte mishandling med voldtekt, se neste side.

Likt som i de øvrige typetilfellene får det konsekvenser for utmålingen dersom volden ikke subsumeres som mishandling. I LA-2023-173798 ble de 2 eldste døtrene tilkjent 120 000 kroner hver for mishandling. Moren hadde også vært utsatt for noe vold, men det ble ikke krevd erstatning til henne. Tiltalen om volden mot yngste datter gjaldt påstander om mishandling i 6 år og 3 måneder. Retten fant det ikke bevist at hun hadde levde i et slikt mishandlingsregime, og faren ble derfor dømt for én overtredelse av strl. § 271 om kroppskrenkelse mot henne i tråd med tingrettens dom. Den yngste datterens oppreisning ble dermed 20 000 kroner.

Bruken av normeringsbeløp: I flere saker om dette typetilfellet henviser retten til normbeløpet for voldtekt.¹⁰⁷ Normeringsbruken i underrettspraksis er fremtredende, og flere av sakene er derfor noe lik partnervoldsakene. De to høyesterettsdommene om typetilfellet, Rt. 2004 s. 1794 (Familievold II) og Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) anvender *ikke* normeringsbeløpet for voldtekt. Én mulig forklaring er at dommene er eldre, og at normeringsbruken har blitt mer fremtredende med tiden. Dommene er uansett kortfattet utmålingen. Det fins også eksempler på dommer *uten* normeringsbruk, for eksempel flere saker fra 2021 om dette typetilfellet.¹⁰⁸ Eksempelet viser at retten også her varierer noe i normeringsbruken.

Også her fins det familievoldssaker med voldtekt eller andre seksuelle krenkelser *mot partner*. I LE-2022-67102 ble tiltalte dømt for mishandling av kone og sønn, hvor mishandlingen besto i samleier mot konens vilje, som ikke var en del av tiltalen. I utmålingen viste retten til normeringsbeløpet for voldtekt. I LG-2023-46834 ble tiltalte blant annet dømt for mishandling av kjæreste, samt voldtekt jf. straffeloven 1902 § 192 jf. § 206. Behandlingen av datteren omtales i neste avsnitt. I forbindelse med voldtekten henviste retten til normeringsbeløpet.

Noen av sakene gjelder voldtekt *mot barn*. I overnevnte LG-2023-46834 ble tiltalte også dømt for grov voldtekt av barn under 14 år jf. strl. § 301 jf. § 299, ovenfor datteren til tiltaltes kjæreste. Retten uttalte at overgrep mot barn ikke er normert, men at «slike overgrep» og «de konsekvenser» det hadde for barnet, tilsa et «betydelig høyere nivå på erstatningen enn standarderstatningen til voksne.» Kjæreste og datter ble tilkjent 350 000 kroner hver. Derimot i LB-2021-53255 ble tiltalte dømt for mishandling av ektefelle og grov mishandling av døtre, men *frifunnet* for seksuell handling med barn under 16 år jf. strl. § 304. Normbeløpet ble *ikke nevnt*.

3.4.2 Differensiering mellom partner og barn

Differensieringen i dette typetilfellet viser seg i ulike varianter. En første variant er differensiering mellom oppreisningen til partner og barn, *med et høyere beløp til partneren*. Én begrunnelse kan være at partneren har vært mest direkte utsatt og fått alvorlige skadevirkninger, se for eksempel LB-2019-136210 og LB-2019-168166.¹⁰⁹ I den første saken ble moren tilkjent 150 000, 1 barn ble tilkjent 100 000 og 2 barn fikk 60 000 kroner hver. Felles for de to 2019-sakene er at barna stort sett var indirekte utsatt. En annen årsak til at partner tilkjennes høyere beløp er dersom retten i utmålingen av partnerens beløp, sammenligner med andre saker om

¹⁰⁷ Se f.eks. LB-2019-136210, LE-2022-3174, LE-2022-67102, LB-2023-79227 og LB-2023-97070 om normeringsbruk.

¹⁰⁸ Se f.eks. LH-2021-104179, LA-2021-48359, LB-2021-53255, LH-2021-53682 og LE-2021-76215 *uten* normeringsbruk.

¹⁰⁹ Se kapittel 3.4.3. hvor differensieringen mellom barna blir behandlet.

partnervold. Dermed utmåles et beløp til partneren under og over sjiktet av 100 000 kroner, mens barna ofte tilkjennes et lavere beløp, se for eksempel LE-2022-3174 og LB-2023-79227.

En annen variant er differensiering *med høyere beløp til barnet*. I Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) ble moren tilkjent 70 000 kroner og datteren tilkjent 90 000 kroner, fordi datteren på grunn av sin alder hadde vært mer følsom for skadevirkninger enn moren, hvilket også viste seg å være tilfelle. Et annet eksempel er LH-2021-27483 hvor kjæresten ble tilkjent 60 000 og kjærestens sønn ble tilkjent 80 000 kroner etter en hendelse hvor mannen gjorde innbrudd og utøvet vold. Sønnen fikk grovere vold mot seg enn moren som følge av at han forsøkte å gripe inn. Det ble også vektlagt at han «bare» var 17 år og hadde fått store skadevirkninger. I LH-2021-53255 ble barna tilkjent mer enn moren fordi mishandlingen ovenfor dem var grov etter strl. § 283, i motsetning til mishandlingen mot moren. Dommene viser at begrunnelser for å tilkjenne barnet et høyere beløp er handlingenes alvorlighet, skadevirkninger og særlig sårbarhet.

I mange saker gis det *likt beløp til partner og barn*. Det kan ikke utledes en hovedregel for når dette gjøres. Det ble eksempelvis tilkjent like beløp til partner og barn i saker om mishandling ved enkelthendelse,¹¹⁰ mishandling i 3 måneder¹¹¹ og mishandling med voldtekt mot kjæreste og kjærestens datter.¹¹² Det er også blitt tilkjent like beløp ved mishandling over tid¹¹³ og lang tid.¹¹⁴ Det foreligger ulikheter mellom flere av ofrene. Retten finner likevel ikke grunn til å differensiere. I for eksempel LE-2022-67102 ble det erkjent at krenkelsene ovenfor moren var mer alvorlige enn sønnens, men ved en differensiering ville den ene få mindre enn i tingretten, og det ble uttalt at enhver vurdering skal være «individuell.» Derfor ble det tilkjent like beløp.

Det er et sentralt utmålingsprinsipp at ofre skal behandles nogenlunde likt som ofre i sammenliknbare saker, se for eksempel Rt. 2010 s. 949 (Familievold V) avsnitt 33 hvor retten uttalte at morens beløp var «godt i samsvar med dagens rettspraksis». Det som ofte opptar behandlingsplass i utmålingen er hvorvidt det skal differensieres eller ikke. Det fins imidlertid saker hvor «differensieringsdiskusjonen» kan ha gått på bekostning av å utmåle riktig beløp til den enkelte.

I for eksempel LH-2021-104179 ble mor, sønn og datter tilkjent 80 000 kroner hver for 3 måneders mishandling, herunder seksuell omgang mot ektefellens vilje. Det ble i utmålingen uttalt at de fysiske krenkelsene hadde vært grovere ovenfor moren, men at barna hadde vært utsatt for grove psykiske krenkelser. «På denne bakgrunn» var det ikke grunn til å differensiere. Det

¹¹⁰ Se LH-2021-46917 om enkelthendelse.

¹¹¹ Se LH-2021-104179 om 3 måneders mishandling.

¹¹² Se LG-2023-46834 om mishandling med voldtekt.

¹¹³ Se LE-2022-67102 om 2.4 år og LH-2021-53682 om 3.5 år.

¹¹⁴ Se LA-2021-48359 og LE-2023-125281, begge om 6 år. Se LE-2022-119179 om mishandling i 17, 14 og 7 år.

samme skjedde i LE-2022-67102 som tidligere nevnt i dette delkapittelet. Moren hadde vært utsatt for større krenkelser en sønnen, herunder seksuelle. Mor og sønn ble tilkjent 100 000 kroner hver. I eksemplene anses ulikhetene å *utjevne* hverandre. En styrke ved å tilkjenne like beløp som her ble gjort er at man slipper variasjoner i rettspraksis ved at momenter vektlegges og differensieres ulikt. En svakhet ved å tilkjenne like beløp er dersom en av de fornærmede dermed ikke får et rettslig riktig beløp. På én side er det forskjell på voldtekt og andre seksuelle krenkelser. Det må likevel kunne være dekning for at det kan påstås at det i de overnevnte dommene kunne vært riktig å differensiere med forhøyet beløp til mødrene, sett hen til de beløp som ellers tilkjennes når en partner er utsatt for voldtekt eller andre seksuelle krenkelser.¹¹⁵

3.4.3 Differensiering mellom flere barn

Domstolen foretar også *differensiering mellom flere fornærmede barn*. Det fins eksempler på saker hvor det differensieres mellom forelder og barna, og mellom barna *i samme sak*. I LB-2019-136210 ble moren tilkjent 150 000 kroner, sønnen 100 000 kroner og de to yngste barna fikk 60 000 kroner hver. Men det fins også eksempler hvor det differensieres mellom barna, men at et av barna får *samme beløp* som forelderens, se for eksempel LE-2021-76215. Felles for variantene er at et eller flere barn får ulike beløp enn andre fornærmede barn i samme sak.

En fremtredende tendens i typetilfellet er differensiering mellom *hvem som har vært direkte utsatt og hvem som har vært mer indirekte utsatt*. I LE-2021-76215 hadde begge døtrene vært indirekte utsatt, gjennom å være vitne til farens mishandling ovenfor moren og hverandre. Men eldste datter hadde vært «mer eksponert» for farens vold samt utsatt for alvorligere vold. Hun ble tilkjent 150 000 kroner. Yngste datter hadde vært utsatt for beskjedne vold, og vært «mer forskånet fra å være vitne» til farens vold ovenfor moren. Hun ble tilkjent 120 000 kroner.¹¹⁶

En lignende variant er differensiering mellom barn som har vært *indirekte utsatt, men i ulik grad*. I LB-2019-136210 fikk eldste sønn 100 000 kroner og de to søsknene 60 000 kroner hver. Mishandlingen var indirekte, med én fysisk hendelse hver mot 2 av barna. Men den eldste hadde vært vitne til mishandlingen i «langt flere år» enn søsknene. I LB-2019-168166 fikk de 2 yngste døtrene ingen oppreisning, de hadde vært eksponert av én enkelthendelse og i beskjedne grad. Derimot ble eldste og nest yngste datter tilkjent 40 000 kroner hver, da de hadde blitt utsatt for «flere» av farens volds- og aggresjonsutbrudd. dommene viser at det kun er i de kvalifiserte tilfellene av indirekte mishandling at det tilkjennes oppreisning. Eksemplet viser også at graden av indirekte mishandling kan tale for ulike beløp mellom barna.

¹¹⁵ Se LA-2022-27666 om voldtekter og LF-2021-37123 om forsøk på voldtekt, begge er partnervoldsaker. Se også LG-2023-46834 og LE-2023-47639 hvor det til sammenligning ble tilkjent 350 000 kroner.

¹¹⁶ Se også neste side om dommen og datterens risiko for fremtidige senskader.

Graden av direkte og/eller indirekte mishandling og dennes betydning for en eventuell differensiering, ses ofte i sammenheng med fornærmedes skadevirkninger og risikoen for fremtidige senskader. I LE-2021-76215 nevnt over, hadde eldste datter som var mest direkte utsatt, fått alvorlige skadevirkninger herunder behandling ved DPS m.m. Det ble uttalt at hun «selv med god helsehjelp» med stor sannsynlighet ville ha langvarige skader. Søsteren hadde ikke hatt behov for samme behandling, men begynt å gå til psykolog, og fikk 30 000 kroner mindre.

Det fins også saker hvor barna tilkjennes *like beløp*. I noen saker gis det like beløp fordi barna *i stor grad er rammet likt*, se LB-2023-79227 hvor de 3 barna ble tilkjent 80 000 kroner hver for indirekte mishandling. I noen saker gis det like beløp fordi de ulikheter som foreligger mellom den direkte og indirekte mishandling, *ikke er tilstrekkelig fremtredende* til å begrunne differensiering. I LH-2021-53682 hadde den ene datteren vært både direkte og indirekte utsatt, mens søsteren hadde vært indirekte utsatt og i beskjedne grad. Begge ble tilkjent 80 000 kroner. I andre saker gis det like beløp fordi ulikhetene mellom barna, *utjevnes av hverandre*. I LA-2023-173798 fikk 2 av 3 barn oppreisning for mishandling, det siste barnet fikk oppreisning for kroppskrenkelse. De 2 første barna fikk 120 000 kroner hver for mishandlingen. Mishandlingen var «mer alvorlig» for den ene, men «til gjengjeld» var det andre barnet ung.

At momenter begrunner differensiering i én sak men «utjevnes» i andre saker, bidrar til ulike resultater. Et eksempel på en sak hvor brødrenes ulikheter isolert sett kunne ha talt for differensiering er LA-2021-48359. 2 stesønner og 1 sønn fikk 100 000 hver for fars/stefars mishandling, til tross for ulikheter, for øvrig fikk moren samme beløp. Den mellomste sønnen hadde hatt «det største trykket» og fått påvist PTSD, hvor mishandlingen var en medvirkende årsak. Den eldste og yngste hadde *ikke* fått påvist skadevirkninger, selv om den eldste «i det vesentlige» hadde opplevd det samme som den mellomste. Den yngste hadde vært eksponert i mindre tid. Retten drøftet disse nyansene, før de uttalte at en likevel *ikke* fant grunn til å differensiere.

En *svakhet* ved å tilkjenne like beløp som ble gjort i saken om brødrene, er dersom et barn får et urimelig lavt eller høyt beløp. Det kan argumenteres for at den mellomste sønnen i LA-2021-48359 burde blitt tilkjent et høyere beløp, slik man ser at retten differensierer i andre saker med barn som har større skadevirkninger enn søsknene. En *styrke* med å tilkjenne like beløp, er at man avbalanserer en utpreget variabel utmålingspraksis. Enkelte av sakene har tendenser til at momenter som begrunner differensiering i én sak, behandles merkbart annerledes i en annen sak, uten begrunnelser. Ved å tilkjenne like beløp blir ofrene mer likestilte, og komplekse variabler i rettspraksis blir mer dempet. Høyesterett har åpnet for at differensiering mellom de fornærmede kan skje. Men det er tydelig i lagmannsrettspraksis at Høyesterett ikke har tegnet klare grenser for *hvordan* det skal differensieres.

4 Domstolens bruk av normerte oppreisningsbeløp

4.1 Rettens argumentasjonslinjer

Jeg vil i det følgende vurdere *normeringsbruken i familievoldssakene*, samt drøfte styrker, svakheter og uklarheter. En første hovedargumentasjonslinje i rettspraksis er det rettslige utgangspunkt i familievoldssakene. Dette er at voldens ulike karakter gjør at sakene ikke egner seg for normering. Dette ble uttalt første gang i partnervoldsaken Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III):

«I vår sak er det legemskrenkelser etter straffeloven § 228 og § 229 som har utløst krav om oppreisning. Det er her tale om straffebestemmelser som omfatter overgrep av høyst ulik karakter og grovhet. Høyesteretts utmåling av oppreisning i enkelttilfeller vil rimeligvis gi veiledning for lignende tilfeller, men det kan vanskelig bli tale om å fastsette en norm til bruk for en større gruppe av slike overgrep. Dette må gjelde selv om man begrenset seg til vold i nære relasjoner, slik tilfellet er i vår sak.» (Avsnitt 25)

Utgangspunktet er fulgt opp i partnervoldsaken Rt. 2007 s. 1537 (Familievold IV) avsnitt 32, og videre i etterfølgende og konsistent rettspraksis.¹¹⁷ I mange saker nøyer retten seg med å nevne dette, og foretar deretter en skjønnsmessig helhetsvurdering. En annen argumentasjonslinje i familievoldssakene er at retten henviser til at normeringsbeløpet for voldtekt «kan» tillegges «en viss vekt» i utmålingen, se Familievold III-dommen som først uttalte seg om dette:

«Derimot finner jeg at den norm som Høyesterett har fastsatt for utmåling av oppreisning ved voldtekt, må kunne tillegges en viss vekt ved vurderingen av hvilket nivå oppreisningen bør ligge på ved alvorlige legemskrenkelser.» (Avsnitt 26)

Retten uttaler sjeldent noe mer konkret om normbeløpets konkrete vekt i familievoldssakene. Men nivåene i mishandlingssakene er gjennomgående lavere enn normbeløpet for voldtekt og de beløp som tilkjennes i voldtektssakene, jf. LG-2023-74546. Dette tyder på at normbeløpet tillegges begrenset vekt. Ved sjeldne tilfeller uttaler retten hvorvidt man ligger over eller under det normerte sjiktet. Se for eksempel Høyesteretts uttalelser i Rt. 2005 s. 1322 (Båtpropell):

«Hun har i dag ingen medisinsk invaliditet, men lider under skjemmende arr på lårene, som hemmer hennes livsutfoldelse. Beløpet bør likevel etter mitt syn ligge noe under det nivå som er veiledende i voldtektssaker, og som vanligvis ikke overstiger 100.000 kroner. I en sak som denne antar jeg at 75.000 kroner kan være passende.» (Avsnitt 40)

Det bemerkes at i familievoldssakene anvendes utmålingsmomentene direkte i utmålingen. I saker med normert oppreisning slik som voldtektssaker, kommer momentene *mer sekundært inn* som begrunnelser for hvorfor det skal foretas avvik fra normbeløpet.¹¹⁸ Det overnevnte sitatet fra Båtpropell-saken likner dermed på rettens metode i voldtektssakene, hvor momentene begrunner avvik fra normbeløpet.

¹¹⁷ Se typetilfellene for eksempler.

¹¹⁸ Kjelland (2023) s. 368.

At normbeløpet tilkjennes «en viss vekt» er gjentatt i saker om *alle typetilfeller* familievold. Men generelt er dette mer fremtredende i mishandlingssaker enn i andre familievoldssaker. Det bemerkes at Familievold III og Familievold IV som først anvendte normbeløpet for voldtekt er partnervoldsaker. Normeringsbruken forankres ofte i partnervoldsaker, hvilket støtter at bruken har en viss historisk forankring her. Årsaken kan være sammensatt. Én forklaring kan være at sakene *kan* ha flere materielle likhetstrekk til en voldtektssak. Domsmaterialet etterlater et inntrykk av at normeringsbruken er mindre fremtredende i saker om foreldres vold mot barna.

Det fins en rekke familievoldssaker *uten normeringsbruk*. Normeringsbeløpet *kan* tillegges vekt, retten kan dermed avstå fra å gjøre det. En kan reise spørsmål ved hva som begrunner normeringsbruken og fraværet av den. I flere saker om foreldres vold mot barna (3.3.1) nøyer retten seg med å stadfeste at familievoldssakene ikke egner seg til normering. En mulig forklaring er at disse sakene ofte dreier seg om «oppdragervold» og relasjonen mellom forelder og barn, og skiller seg fra en voldtektssak. Dette er en mulig forklaring basert på tolkninger. Sikre konklusjoner kan vanskelig fastslås når domstolen ikke begrunner normeringsbruken.

4.2 Styrker ved normeringsbruken

Med «styrke» menes hvordan normeringsbruken kan gjøre erstatningsutmålingen bedre. Normeringsbruken kan *for det første* være en styrke i familievoldssaker om voldtekt eller andre seksuelle krenkelser. Den «opprinnelige» uttalelsen i Familievold III var at normeringsbeløpet for voldtekt får en viss vekt i utmålingen av «alvorlige legemskrenkelser».¹¹⁹ Det er ikke klart hvorvidt dette var et bevisst ordvalg fra dommer Skoghøy, eller at ordvalget kun skyldes at dommen gjaldt fysisk vold. Uansett er normeringsbruken i ettertid anvendt i saker om all familievold, ikke bare alvorlige legemskrenkelser. Særlig anvendes den i saker med voldtekt.

Utmålingen *kan* bli mer presis når det i familievoldssakene om voldtekt ses hen til et gjennomarbeidet nivå som har vokst frem gjennom langvarig praksis om *denne typen krenkelse*, slik som normen for voldtekt. Men beløpet skal uansett speile både voldtekten, og mishandlingen ellers. I HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskremler) ble normen for voldtekt «sett hen til.» Normeringsbruken er fulgt opp i underrettspraksis om mishandling og voldtekt.¹²⁰ Med samme begrunnelser, vil det også være en styrke å se hen til det normerte beløpet for uaktsomt drap, i familievoldssaker som ender med nettopp død, se for eksempel Anoreksi (HR-2019-1675-A) avsnitt 88.

¹¹⁹ Se Rt. 2005 s. 1749 (Familievold III) avsnitt 26.

¹²⁰ Se også LA-2022-27666, LB-2023-99864 og LG-2023-46834.

Bruken av normeringsbeløp kan *for det annet* være en styrke der det er lite sammenlignbar praksis å se hen til. På grunn av sakens særlige faktum og store skader var det ingen sammenlignbar praksis å se hen til i Rt. 2011 s. 769 (Hjerneskode) avsnitt 30. Se også HR-2019-440-A (Æresdrap), her ble det henvist til én sak om trusler men som skilte seg innholdsmessig fra saken. I disse tilfellene kan normbeløpene være veiledende slik at utmålingen blir mer presis.

4.3 Svakheter ved normeringsbruken

Med «svakhet» menes hvordan normeringsbruken kan svekke utmålingen. Det vil *for det første* kunne være en svakhet dersom normeringsbruken gjør at skadelidte ikke vurderes tilstrekkelig. I flere saker med normeringsbruk er utmålingen kortfattet.¹²¹ I LB-2023-151212 og LG-2023-74546 foretas *ingen skriftlig vurdering* av skadelidte. Disse skiller seg for eksempel fra den utførlige utmålingen i LA-2023-42962.¹²² Det vil være i strid med gjeldene rett dersom normeringsbruken går på bekostning av den helhetsvurdering domstolen er forpliktet til å foreta.

Det vil *for det annet* være en svakhet dersom normeringsbruken medfører rettslige feil. I LE-2019-116479 ble tiltalte dømt for grov mishandling i 9 år men frikjent for voldtekt jf. straffeloven 1902 § 192. Flertallet fant likevel at det var klart sannsynliggjort at det hadde funnet sted «skadevoldende intimitetskrenkelser» og ektefellen ble tilkjent 150 000 kroner for mishandlingen, og 200 000 kroner for intimitetskrenkelsene. Høyesterett fastslo i HR-2021-1332-A (Mishandling og intimitetskrenkelser) avsnitt 30 at lagmannsretten vurderte krenkelsene hver for seg og *la sammen* beløpene uten å foreta en helhetlig vurdering, hvilket er «feil tilnærming.»

Videre presiserte Høyesterett i avsnitt 34 at når en skadevolder begår flere skadevoldende handlinger ovenfor én skadelidt, må det foretas en «samlet og skjønnsmessig utmåling av oppreisningen.» Høyesterett justerte beløpet til et samlet beløp på 250 000 kroner. Det fremgår ikke klart av LE-2019-116479 hvorvidt det er frikjennelsen for intimitetskrenkelsene, eller normeringen av voldtekt, som medfører feilgrepet. Etter min tolkning bærer dommen preg av det kan være begge forhold, selv om dette ikke kan konstateres med sikkerhet. Lagmannsretten uttalte:

«Selv om det ikke gjelder noe normbeløp for oppreisning i familievoldssaker, har Høyesterett uttalt at det kan ses hen til normbeløpet i voldtektssaker, jf. Rt-2007-1537 avsnitt 32.» ... «Som følge av krenkelsens omfang finner flertallet at det foreligger særlige grunner for å fravike veiledende norm fastsatt i blant annet Rt-2011-743. Etter flertallets syn må skadevolder på grunn av intimitetskrenkelsene betale kr. 200 000 i oppreisningserstatning til B, jf. skadeserstatningsloven § 3-5 jf. § 3-3. Beløpet kommer i tillegg til den oppreisningen B tilkjennes i det pådømte straffbare forholdet.»

¹²¹ Se f.eks. Rt. 2007 s. 1537 (Familievold IV), HR-2019-440-A (Æresdrap) avsnitt 52, HR-2020-1345-A (Ektefelle mishandling) avsnitt 31 og LE-2022-74520.

¹²² Se også LB-2021-10560 og LH-2021-27483 med utførlig utmåling.

Beløpet for intimitetskrenkelsene kom «i tillegg til» til beløpet for mishandlingen. Etter undertegnes syn virker utmålingen noe preget av at voldtekt er en normert krenkelse. Selv om dette ikke uttales eksplisitt, kan *en slik tolkning* begrunnes i domspremissene. Men også av det faktum at dersom normeringsbruken ikke var en praksis, ville nok den metodisk naturlige tilnærming for retten vært å utmåle krenkelsene samlet. Feilen ville antagelig ikke funnet sted.

4.4 Uavklarte spørsmål

Det er ingen utformede regler for i hvilke familievoldssaker normbeløpet *skal* tillegges vekt. Det er heller ingen klare retningslinjer for *hvor mye vekt* normbeløpet skal gis i den konkrete sak. Retten har fleksibilitet. Normbeløpet kan dermed få ulik vekt i sakene. En observasjon å bemerke seg er beløpene som blir tilkjent i mishandlingssaker om voldtekt. Her «legges det på» et beløp i tillegg til normbeløpet, for den øvrige volden. I noen saker fremstår det noe tilfeldig hvor høyt totalbeløpet blir. Ofte kan det ikke leses ut fra dommen hva som begrunner nivået.

Erstatningsnivåene har økt etter skjerpelsene av både strl. § 282 og andre straffebud.¹²³ I Rt. 2007 s. 1537 (Familievold IV) avsnitt 31 uttalte Høyesterett at det hadde vært en «utvikling i retning av en heving» av beløpene, og at det derfor ikke kunne legges «særlig vekt på tidligere rettspraksis.» Uttalelsen har overføringsverdi til i dag. Det er nyere rettspraksis som kaster lys over dagens riktige beløp. Men resultatet av oppjusteringen i familievoldssakene og i voldtekts-sakene er at det er dannet *to spor av oppjusteringer*. Voldtektsnormen ble som tidligere nevnt, senest økt til 2G i HR-2022-980-A (Voldtektsnormering IV) avsnitt 45, grunnet endringer i pengeverdien og den økonomiske utviklingen. Det som er noe uavklart er hvor mye vekt *oppjusteringene av normen for voldtekt* skal tillegges, sett hen til oppjusteringen i familievoldssakene. Dette er ikke vurdert av Høyesterett, men har vært omdiskutert i lagmannsrettspraksis.

LB-2019-91835-2 gjaldt blant annet utmåling av oppreisning for *grov kroppskrenkelse* av kjæreste. Lagmannsretten hadde tidligere vist til Voldtektsnormering IV, og uttalte at hevingen av normbeløpet for voldtekt måtte «få betydning» for unormerte lovbrudd. Dette var «særlig klart» i saken, fordi det på grunn av den grove volden tilsa at erstatningsnivået i voldtektssaker var «nærliggende.» Jerstad (2023) skriver at det må «antas» at oppjusteringene for de normerte lovbrudd «får tilsvarende innvirkning» på «utviklingen av nivåene for oppreisning generelt.»

I LE-2022-74520 om *mishandling* anførte forsvareren at oppreisning for familievold *ikke* skal økes som følge av oppjusteringen i voldtektssakene, fordi mishandlingssakene har blitt «løpende justert.» Lagmannsretten fant ikke noe «sikkert grunnlag» for anførselen, men fant heller ikke noe som talte imot. Oppreisningen skulle «uansett fastsettes individuelt.» Retten tok ikke stilling til problemstillingen om oppjusteringene. Det gjorde lagmannsretten i LB-2022-112757

¹²³ Rt. 2012 s. 1576 avsnitt 18.

om *mishandling*.¹²⁴ Retten uttalte at forholdsmessigheten i økningen av beløpene i voldtektssaker og andre saker, bør være omtrent lik som før Voldtektsnormering IV. Retten la derfor til grunn tilsvarende forholdsmessige økning som på voldtektsområdet. Lagmannsretten uttalte:

«I HR-2022-980-A ble den standardiserte erstatningen for voldtekt økt fra 150 000 kroner til to ganger folketrygdens grunnbeløp, tilsvarende en økning på ca. 40 prosent. Etter lagmannsrettens syn bør forholdsmessigheten mellom oppreisningsbeløpene i voldtektssaker og oppreisningsbeløpene i andre saker fortsatt være omtrent den samme som før HR-2022-980-A. Lagmannsretten har derfor lagt inn en tilsvarende, forholdsmessig økning som i HR-2022-980-A for erstatningen i denne saken, med utgangspunkt i det nivået som ble praktisert tidligere.»

Lagmannsretten følger ikke opp dette i LB-2023-34868, som omhandlet blant annet *kroppskrenkelser* mot tidligere ektefelle. Bistandsadvokaten hadde vist til at normeringsbeløpet for voldtekt ble hevet i Voldtektsnormering IV. Lagmannsretten uttalte at 2022-dommen var begrunnet i skadevirkninger etter seksuelle overgrep, og hadde «ikke uten videre overføringsverdi» til den type handlinger som saken gjaldt.¹²⁵ Erstatningen ble satt til 60 000 kroner. At økningen på voldtektsområdet ikke hadde overføringsverdi skyldes nok typen krenkelse. Mye taler uansett for et en absolutt regel om at det skal skje en førtiprosentvis økning, kan by på utfordringer. Det må i så tilfelle avklares når regelen skal gjelde i familievoldssakene.

Domspremissene i to nylig avsagte dommer om *forsettlig drap* og *drapsforsøk* kaster lys over problemstillingen. I HR-2024-219-A om knivdrap i NAV ble normen for forsettlig drap hevet til 3G. Drapsforsøk er ikke normert, men det er tidligere sett hen til normbeløpet for drap.¹²⁶ I den nylig avsagte HR-2024-708-A om forsøk på knivdrap presiserte Høyesterett i avsnitt 44 at drapsforsøk *ikke* er normert, men at normbeløpene for normerte lovbrudd vil «ha interesse» i utmålingen av «andre lovbrudd.» Om utmålingen av beløpet presiserte Høyesterett:

«I lys av prinsippene for utmåling, fornærmedes skader og den senere justeringen av normerte oppreisningserstatninger, er partene enige om at beløpet – når samordning ikke skal skje – skal settes til 325 000 kroner. Også etter mitt syn er det et passende nivå i saken her.» (Avsnitt 47).

Dette er et eksempel på en dom som gjelder utmålingen av et unormert lovbrudd, hvor beløpet utmåles «i lys av» oppjusteringene av normerte lovbrudd. Gode grunner taler for at dommen kan ha overføringsverdi til de grovere familievoldssakene. Men, dette er ikke uttrykkelig avklart i Høyesterett for familievoldstilfellene. Overføringsverdiens rekkevidde kan dermed være begrenset. Uklarheten i underrettspraksis viser et behov for rettsavklaring fra øverste domstol.

¹²⁴ Se LB-2023-47826-2 som følger opp.

¹²⁵ Se LB-2022-90880 med samme synspunkter.

¹²⁶ Se f.eks. Rt. 2012 s. 1773 (Badeparken) avsnitt 30.

5 Samlede betraktninger

5.1 Oppsummering

Opppreisning for den familievold oppgaven har sentrert seg om, betinger at vilkårene i skl. § 3-5 første ledd bokstav b jf. § 3-3 er oppfylt. Utmålingen er en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingens objektive grovhet, skadevolderens skyld, fornærmede subjektive opplevelse og skadevirkninger. Medvirknings- og økonomihensyn tillegges som regel begrenset vekt. I partnervoldsakene vektlegges det ofte at partneren har levd i et fryktregime, samt partnerens særlige sårbarhet. I saker om foreldres vold mot barna vektlegges det ofte at barna er utsatt for omsorgssvikt. Her foretas ofte en differensiering mellom barna med ulike begrunnelser. I saker om partners vold mot partner og barn hender det at retten differensierer mellom partner og barn og/eller mellom barna, ofte etter hvem som har vært direkte og/eller indirekte utsatt for vold.

I typetilfellene fins det eksempler på saker med normeringsbruk, og uten. Men normeringsbruken har opprinnelse til to partnervoldsaker. Normeringsbruken er generelt mindre fremtredende i saker om foreldres vold mot barna. Bruken av normbeløpet for voldtekt kan styrke utmålingen dersom mishandlingen består av voldtekt, og når det er lite sammenliknbar praksis. Normeringsbruken kan svekke utmålingen dersom den går på bekostning av helhetsvurderingen eller dersom den medfører rettsfeil. Hvilken betydning oppjusteringene av normbeløpet for voldtekt skal ha ved familievold er diskutert i lagmannsrettspraksis, men er ikke avklart i Høyesterett.

5.2 Avsluttende refleksjoner

Problemstillingen er besvart med et bredt spekter av dommer for å belyse dagens rettstilstand. Ved å analysere hvordan utmålingspraksis *er*, forstår en bedre hvordan den *bør være*. Et eksempel kan gis. I dommene sammenligner retten ofte med saker om *andre typetilfeller*. På én side har familievoldssakene samme kjerneområde. På den annen side vil utmålingen kunne bli mer korrekt hvis man sammenligner med like typetilfeller.¹²⁷ Begrunnelsen for at sakene ikke egner seg for normering, er sakenes ulikheter. Hvis familievoldssakenes ulikheter skal respekteres, må dette anerkjennes i utmålingen.

Analysen har gitt undertegnede et inntrykk av at rettens utmålingspraksis er klar og konsistent. Det fins likevel svakheter. Å vurdere utmålingspraksis har bydd på komplekse analyser, både fordi sakene består av mange personer og hendelser, samt at utmålingen er konkret. Komplexiteten skaper variabler i utmålingspraksis. Konsekvensen er at det oppstår avgjørelser som avviker fra sammenliknbar praksis. Dette *kan* resultere i urimelige resultater, hvor enkelte eksempler er drøftet i oppgaven.¹²⁸ Men funnene kan vanskeligere kritiseres, når retten kan stille seg bak sin rett og plikt til å foreta en helhetsvurdering. Det kan fra et *de lege ferenda* perspektiv

¹²⁷ Se f.eks. LB-2021-169909 hvor dette ble gjort.

¹²⁸ Se f.eks. LH-2022-8669 omtalt i kapittel 3.3.2.

argumenteres for at slike avvik taler for at helhetsvurderingen er noe *for fri*, og at det er et behov for klarere retningslinjer. Kompenasjonshensynet støtter dette.

Utviklingen viser at erstatningsnivåene ved familievold har økt historisk. Flere saker ligger i dag over 100 000 kroner. Et analysefunn er likevel at nivåene er noe lave. Både sett hen til de forholdsvis lave økningene i Høyesterett,¹²⁹ som kan ses i vedlegget. Men særlig sett hen til de betydelig høyere oppjusteringene for andre lovbrudd. Et annet analysefunn er at skillet mellom direkte og *indirekte mishandling* av barn er synlig 3.4. Dette kan tale for at det forekommer mildere vold mot enkelte av barna ved mishandling av hele familien (3.4), mens i saker om foreldres mishandling av barna (3.3) virker det å være vanlig at alle barna utsettes for direkte vold. I 3.3 er det også mindre fremtredende normeringsbruk. I lys av dette, bør det reises spørsmål ved hvorfor domsmaterialet etterlater et inntrykk av at barnas oppreisning historisk har vært *lavere* i flere saker om foreldres mishandling av barna (3.3), enn i de øvrige sakene.

Et funn som behandles avslutningsvis reiser særlige refleksjoner. I LG-2023-118917 ble faren frikjent for mishandling men *dømt* for kroppskrenkelse. Barna ble tilkjent 50 000 og 30 000 kroner. I LG-2020-46653 ble foreldrene frifunnet for mishandling og kroppskrenkelse, men flertallet fant det *sannsynlig* av vold hadde skjedd. To barn ble tilkjent 20 000 kroner hver. Derimot i LB-2020-35409 ble foreldrene frifunnet for mishandling. Det var ifølge flertallet heller *ikke sannsynlig* at mishandling hadde skjedd. Om det forelå sannsynlighet for at krenkelser hadde skjedd, ble ikke vurdert under det sivile kravet. Dommen er en dissens, og mindretallet fant at det forelå mishandling. Barnet fikk *ingen erstatning*. Hvorvidt for eksempel indirekte vold mot barna anses som mishandling jf. strl. § 282, andre straffebud eller *ingen krenkelse*, får *betydelige konsekvenser* for om det tilkjennes oppreisning, og eventuelt hvor mye. Eksempelene er tre dommer i typetilfellet om foreldres vold mot barna. Dette er til ettertanke.

Ifølge norske medier har 188 kvinner og 28 menn blitt drept siden 2000 i Norge, i saker der partner er siktet av politiet eller dømt i domstolen.¹³⁰ Partnervold er den mest dokumenterte risikofaktoren for partnerdrap, jf. NOU 2020: 17 s. 59. Familievold er et samfunnsproblem, hvilket forsterker behovet for teori om retten til oppreisning. At problemstillinger ved normeringsbruken står ubesvarte kan være en utfordring for dommere, advokater, jurister og partene. Formålet med å analysere et bredt spekter av dommer har vært å bidra med en rettsdogmatisk analyse om et tema som ikke er bredt dekket i litteraturen. Familievold er en belastende krenkelse. Det er behov for klar og konsistent utmålingspraksis. De rettslig uklarheter om normeringsbruken i familievoldssakene kan og bør styrkes av domstolen i fremtidig rettsutvikling.

¹²⁹ Jerstad (2024).

¹³⁰ Se Brenna (2024).

Referanseliste

Litteratur

Bøker

- Hagland (2017) Hagland, Birgitte og Trine-Lise Wilhelmsen. *Om erstatningsrett. Med utgangspunkt i tekster av Peter Lødrup*. 1. utg., Oslo: Gyldendal Juridisk, 2017.
- Hagstrøm (2019) Hagstrøm, Viggo og Are Stenvik. *Erstatningsrett*. 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2019.
- Jerstad (2023) Jerstad, Carl Aasland. «Oppjustering av erstatningsnivå ved hjelp av G-regulering – betydningen av HR-2022-980-A.» I *Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett*. Anne Marie Frøseth og Trine-Lise Wilhelmsen red., 3. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2023, s. 162-178.
- Kjelland (2008) Kjelland, Morten. *Særlig sårbarhet i personskadeerstatningsretten – en analyse av generelle og spesielle årsaksregler*. 1. utg., Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008.
- Kjelland (2016) Kjelland, Morten. «Oppreisningserstatning ved fysiske og psykiske krenkelser.» I *Rettsavklaring og rettsutvikling: Festskrift til Tore Schei på 70-årsdagen*. Magnus Matningsdal, Jens Edvin A. Skoghøy og Toril M. Øie red., 1. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2016, s. 703–758.
- Kjelland (2023) Kjelland, Morten. *Erstatningsrett – en lærebok*. 3. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2023.
- Lødrup (2009) Lødrup, Peter. *Lærebok i erstatningsrett. Med bistand av Morten Kjelland*. 6. utg., Oslo: Gyldendal Akademisk, 2009.

Nettsider

Skatteetaten (2024)

Skatteetaten. «Sats. Grunnbeløpet i folketrygden.»
<https://www.skatteetaten.no/satser/grunnbelopet-i-folketrygden/>
Hentet 20.04.2024.

Statistisk sentralbyrå (2024)

Statistisk sentralbyrå. «Priskalkulator.»
<https://www.ssb.no/kalkulatorer/priskalkulator>
Hentet 20.04.2024.

Nyhetsartikler

Brenna (2024)

Brenna, Jarle og Jonas Nilsson, Marianne Vikås, Christina Quist, Hilde Kristine Misje og Øyvind Engan. «Partnerdrapene.» VG, 2024.
<https://www.vg.no/spesial/2016/partnerdrapene/>
Hentet 24.04.2024.

Rapporter

Menon Economics (2023)

Menon Economics ved Simen Pedersen, Per Fredrik F. Johnsen, Ida Ljøgodt von Hanno, m.fl.
Rapport. *Samfunnskostnader av vold i nære relasjoner*. Menon-publikasjon nr. 15/2023.
<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/jd/bilder/jobb-i-jd/menon-rapport-samfunnsokonomiske-kostnader-av-vold-i-na-re-relasjoner.pdf>
Hentet 01.02.2024.

Rundskriv

Riksadvokaten (2023)

Riksadvokaten. *Rundskriv om vold i nære relasjoner*. Rundskriv nr. 2/2023, 8. desember 2023.
<https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2023/12/Rundskriv-2-2023-vold-i-n%C3%A6re-relasjoner.pdf>
Hentet 01.02.2024.

Kommunikasjon

Holm (2024)

Ivar André Holm.
Avdelingsdirektør,
Kontoret for voldsoffererstatning.
19.04.2024 per e-post.

Jerstad (2024)

Carl Aasland Jerstad.
Partner,
Haver Advokatfirma.
19.04.2024 per telefon, 22.04.2024 per e-post.

Kjelland (2024)

Morten Kjelland,
Professor og forfatter,
Det juridiske fakultet.
Januar-april 2024 per e-post og telefonsamtaler.

Norske rettskilder

Lover

1842

Lov 20. august 1842 nr. 12 om Forbrydelser (Kriminalloven).

1902

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven 1902).

1969

Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven).

1981

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).

1997

Lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven).

2005

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

2017

Lov 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon (adopsjonsloven).

2022

Lov 17. juni 2002 nr. 57 om erstatning fra staten til voldsutsatte (voldserstatningsloven).

Forarbeider

Ot.prp. nr. 4 (1972–1973)	<i>Om lov om endringer i erstatningslovgivningen m.m.</i>
Ot.prp. nr. 113 (2004–2005)	<i>Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)</i>
Ot.prp. nr. 22 (2008–2009)	<i>Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).</i>
Prop. 105 L (2010–2011)	<i>Endringer i straffeprosesslova mv. (etterforskningsplikt mv.)</i>
Prop. 137 L (2016–2017)	<i>Endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap).</i>
NOU 2020: 17	<i>Varslede drap? Partnerdrapsutvalgets utredning.</i>
Prop. 36 S (2023–2024)	<i>Opptappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024-2028) – Trygghet for alle.</i>

Dommer og andre rettsavgjørelser fra Høyesterett Sortert etter årstall.

Rt. 1988 s. 532	Voldtektsnormering I
Rt. 1989 s. 1318	Definerer grov uaktsomhet
Rt. 1997 s. 883	Oppreisning for å ha blitt skallet ned av skadevolder
Rt. 2001 s. 274	Første normering av forsettlig drap
Rt. 2003 s. 1580	Voldtektsnormering II
Rt. 2004 s. 595	Familievold I
Rt. 2004 s. 844	Fryktregime I

Rt. 2004 s. 1794	Familievold II
Rt. 2005 s. 104	Psykotisk person I
Rt. 2005 s. 289	Sprengladning
Rt. 2005 s. 1322	Båtpropell
Rt. 2005 s. 1749	Familievold III
Rt. 2007 s. 1537	Familievold IV
Rt. 2010 s. 129	Fryktregime II
Rt. 2010 s. 949	Familievold V
Rt. 2010 s. 1203	Psykotisk person II
Rt. 2011 s. 469	<i>Tidligere samboer var ikke vernet</i>
Rt. 2011 s. 743	Voldtektsnormering III
Rt. 2011 s. 769	Hjerneskode
Rt. 2011 s. 1321	22. juli
HR-2012-695-U	Kidnapping
Rt. 2012 s. 201	<i>Normering av grovt uaktsom voldtekt</i>
Rt. 2012 s. 835	<i>Enkeltstående krenkelser kan være mishandling</i>
Rt. 2012 s. 1576	<i>Heving av oppreisningsnivået for legemsbeskadigelse</i>
Rt. 2012 s. 1773	Badeparken
Rt. 2013 s. 329	Fryktregime III
Rt. 2013 s. 805	Stebarn
Rt. 2013 s. 879	BDSM
Rt. 2014 s. 392	Familievold VI
Rt. 2015 s. 1115	Familieøkonomi
HR-2019-440-A	Æresdrap
HR-2019-1675-A	Anoreksi

HR-2019-2205-A	Passiv medvirkning I
HR-2020-1327-U	<i>Skjerpet beviskrav</i>
HR-2020-1343-A	Passiv medvirkning II
HR-2020-1345-A	Ektefellemishandling
HR-2021-1332-A	Mishandling og intimitetskrenkelser
HR-2021-1462-U	Skadelidtes medvirkning
HR-2022-980-A	Voldtektsnormering IV
HR-2023-937-A	<i>Trusler mot kvinne og tidligere ektefelle</i>
HR-2023-1035-A	<i>Normering av grovt uaktsomt drap</i>
HR-2024-219-A	<i>Normering av forsettlig drap</i>
HR-2024-708-A	<i>Forsøk på drap</i>

Dommer fra lagmannsrett

Sortert etter årstall, deretter alfabetisk etter lagmannsrett, deretter stigende etter nummer.

LB-2009-137780

LB-2012-80296

LB-2014-192330

LH-2015-85962

LH-2017-197222

LA-2019-31102

LB-2019-19114

LB-2019-91835-2

LB-2019-101617

LB-2019-109120

LB-2019-136210
LB-2019-155364
LB-2019-168166
LE-2019-116479
LF-2019-118843
LA-2020-7022
LA-2020-52583
LA-2020-154392
LB-2020-35409
LB-2020-126171-2
LF-2020-2795-2
LF-2020-11690
LG-2020-35312
LG-2020-46653
LG-2020-131121
LG-2020-186132
LA-2021-48359
LA-2021-124882
LA-2021-154820
LB-2021-10560
LB-2021-31074
LB-2021-53255
LB-2021-71187
LB-2021-96268
LB-2021-142718

LB-2021-169909

LE-2021-41801

LE-2021-76215

LF-2021-35439

LF-2021-37123

LF-2021-83393

LG-2021-92279

LG-2021-96479

LG-2021-97172

LH-2021-27483

LH-2021-38120

LH-2021-46917

LH-2021-53255

LH-2021-53682

LH-2021-104179

LH-2021-141532

LH-2021-162486

LA-2022-2673

LA-2022-27666

LB-2022-45712

LB-2022-56426

LB-2022-90880

LB-2022-112757

LB-2022-175273

LE-2022-3174

LE-2022-67102
LE-2022-74520
LE-2022-119179
LG-2022-48455-2
LG-2022-117337
LH-2022-5693
LH-2022-8669
LA-2023-42962
LA-2023-135973
LA-2023-137467
LA-2023-173798
LA-2023-182009
LB-2023-17409
LB-2023-34868
LB-2023-42061
LB-2023-47770
LB-2023-47826-2
LB-2023-52505
LB-2023-63624
LB-2023-69611
LB-2023-79227
LB-2023-97070
LB-2023-99864
LB-2023-110146
LB-2023-117171

LB-2023-151212

LE-2023-47639

LE-2023-125281

LF-2023-11902

LF-2023-89743

LF-2023-181116

LG-2023-9772

LG-2023-46834

LG-2023-74546

LG-2023-79722

LG-2023-94982

LG-2023-118917

LH-2023-22442

LH-2023-101659

LH-2023-116307

LH-2023-171424

LG-2024-41197